

ГОДИНА II.

— 1872 Августъ 15 —

КНИЖКА 22.

ПО НАРОДНОТО ОБРАЗОВАНИЕ ВЪ XIX СТОЛѢТИЕ

(Статія Е. Лавлея.)

—О—

(Вижьдъ брой 21, год. II).

Приетата тѣзи метода за образование на преподаватели може да са види странна; но тя са намѣрва въ прямо отношение съ правитѣ и учреждеріята на страната. На преподавателитѣ искатъ да предадѣтъ такъвызи качества, какъвыто желаятъ и тѣ отпослѣ да распространятъ въ народа: довѣренность къмъ себе, лично предначинаніе, здравъ практическы смисль и навикъ да владѣтъ дара на словото. Да не забравятъ, че словото е пружината по свободнитѣ господарства, точно тѣй както силата е пружина на деспотическытѣ *Препіе и гласоподаніе* — такъвъ е механизма, чрезъ който са изразява волята на народа. Но когато съкый зема участіе въ управленіето на общественны дѣла, необходимо е съкы да може да каже, какво мысли и да бѣде въ състояніе да развие своята мысль. Иностранеца са смайва, когато види че съкый гражданинъ малко много е порядоченъ ораторъ; еще кога слуша работницытѣ да изразяватъ мыслитѣ си съ съвършенна ясность: нѣ това тѣ сѣ научили въ училищнытѣ класове. Тамъ дѣто са е видѣло какъ половината отъ преподавателитѣ олавятъ оръжіе да защитятъ благородното дѣло и единството на своето отечество, тамъ може да са

каже има добри прѣподаватели, и че слѣдующитѣ поколение ще станѣтъ още по добры. Утвърдяватъ, че недостатѣкътъ отъ оытность у тѣхъ са щедро възнаграждава съ енергія, дѣятелность, жажда да вършатъ сичко добро, жажда твърдѣ свойствени на младостта. Тука е съвсѣмъ изгонено заспивателното дѣйствіе на старитѣ обычаи и постоянно са влива новъ животъ въ учителитѣ които по този начинъ са намѣрватъ въ постоянно допиране съ тая млада и крѣпка народность, у която безпрестанно сичко са измѣнява.

Сега да видимъ що преподаватъ въ първоначалнитѣ Американскы училища.

Преди сичко, както и сѣкаждѣ : да четѣтъ, да пишѣтъ и да смѣтатъ ; подиръ туй, познанія отъ географіята, наука необходима за народъ, който владѣе земя, съставляюща цѣла суша, граничаща съ два океана, земя, която зазимава мѣсто между Европа и Азіа, и произвежда голѣма търговія ; малко геометрія и линейно чѣртаніе, които са прилагатъ за изучаваніе и измѣрваніе на земята, и на искусството за построения и пр. ; понятія отъ земледѣлческа и промышленна химія, отъ астрономіята, физиологіята и конституціонното право, най послѣ музика. Въ обученіето на народный языкъ не са задоволяватъ токо-тъй отгорѣ-отгорѣ както въ Европа, и причината на туй е твърдѣ ясна. Публичното училище посѣщаватъ дѣца отъ сичкы разреды: богаты и бѣдны са срѣщатъ тука на сжщитѣ чинове, и оставатъ тука дълго време до 15-16 год. По голѣмата частъ отъ лицата, които стоѣтъ на чело на управленіето не сж получили по друго образование. И тѣй училището трѣба да даде на дѣцата свѣдѣнія необходими въ една странж дѣто сжществува, всеобщо гласоподаваніе, дѣто работници, като Линколнъ и Джонсонъ, ставѣтъ главы на господарството, само зарадъ своитѣ достоинства. Тука са не задоволяватъ щото дѣто да знае само майчиный си языкъ, а иска са еще да може да го владѣе. За постигваніето на туй нищо не са прѣнебрѣгава. Грыжатъ са да изразиватъ дѣцата мыслитѣ си, каратъ ги да читатъ нанзустѣ стихове, декламироватъ откъсецы отъ проза, особено рѣчитѣ на основателитѣ на независимостта, които сж испълнены съ пламень патріотизмъ и любовь къмъ природата. Искатъ отъ ученикътъ да изрази мыслитѣ си подаденый въпросъ, а по-

дирь това да ги анализа и защити съ правилно преподаване. Въ този случай като отиватъ може бы твърдѣ надалеко, не са страхуватъ да имъ даватъ за съставяніе предмети изъ съвременната политика. Тамъ са задоволяватъ само съ таквызи въпросы на които е достатъченъ отговора въ нѣколко думы; искатъ щото ученикътъ да бы казалъ сичко което знае по тѣзи или онѣзи точка, да раскажи биографіята на знаменитото лице, ако думата е за лице. Тукъ гледатъ да научатъ ученика, на послѣдователность въ мыслитъ, еще да може да си дава отчетъ за сичко, което знае, и да го изразява ясно и наредѣ. Повече са старайтъ да развѣятъ размышленіето отъ колкото паметъта, и да образовать граждани способны да поминуватъ въ свободно господарство.

Тѣ не пришебрегаватъ нитѣ развитіето на физическытъ силы макаръ да нѣма гимнастическы курсове, което е наистина единъ недостатъкъ. Въмѣсто тѣзи курсове има особенны упражненія, които стоѣтъ между гимнастиката и хората. Въ опредѣлены часове сичкы дѣца са събиратъ въ една обща голѣма стая; преподавателката сѣда на фортепіаното, и ясно, съ тактъ свиря нѣкой маршъ. Тогазъ момчета и момичета са заловѣтъ за рѣцѣ, образовать веригы, колебля и разны другы фигуры, които напомнятъ движеніята на древнытъ хорове. Тѣзи размѣрени упражненія исправѣтъ ставытъ и придаватъ на сичкытъ тѣлесны движенія, точность жилавина и пріятность.

Въобще отъ времето на послѣдната война момчетата обучаватъ на искусството, какъ са употребява оружіе еще и на военно упражненіе. Общото нѣяне съ пригласяне на фортепіано и тѣзи разнообразны упражненія прекъсватъ монотонностьта на класнытъ часове и правятъ дѣцата да обичатъ училището, като мѣсто пріятно за препроважданіе на времето. Отъ тѣзи пресиченія на учебнытъ запятія не само, че нищо не са губя, но еще има полза. У сѣвероамериканцытъ са е забѣлжвало често туй противорѣчіе, дѣто тѣ толкози безпокойны въ обыкновенный животъ, безъ колебаніе са покоряватъ на владичество на закона. Сѣщо и дѣцата имъ, толкозь независимы, толкозь свободны отъ сѣба родителска власть, прекланятъ са съ примѣрно и единодушно послушаніе предъ законытъ на училищный редъ.

II

Като преброявахмы предаваемыѣ предметы, ный не поженяхмы нито дума за единъ предметъ — за религіята — който въ Европа са гледа за най-сѣщественъ. Дѣйствително, този предметъ въ Америка не са преподава. Повече: тамъ е строго запретиено на учителитѣ да поменавать нѣщо за догматыѣ на който и да была религія. Отъ тая страна тѣ могатъ само да прочитатъ господнята молитва; тѣ сѣ длѣжны да развиватъ нравственното чувство по началата на естественната религія, която състави основаніето му. Ето въ каквы думы са изражава по този предметъ Масачусетскый законъ, който е приетъ почти въ сичкы други щаты: учителитѣ сѣ длѣжны да вкореняватъ въ сърцата на младыѣ, които сѣ повѣренны на тѣхната грижа, благочестіе, правосѣдіе, уваженіе къмъ истината, любовь къмъ отечеството и благодарноположеніе къмъ сичкы челоѣвѣцы, трезвость, любовь къмъ труда, цѣломудріе, умѣренность, въздържаніе и ситѣ други добродѣтели, които съставятъ украшеніето на обществото и основаніето на републиката. Тѣ сѣ длѣжны да доказватъ на ученицыѣ си, посредствомъ объясненій, своиственны на възрастьта имъ, какъ тѣзи добродѣтели спомагатъ за поддържаніе и усъвършенствуваніе на републиканскыѣ учреждения за оздравеніето на неощѣнимыѣ за сичкы блага на свободата и за утвърденіето на собственното имъ благополучіе, и какъ прогивныѣ пороцы неминуемо водатъ къмъ най злочесты послѣдствія. «Ако сѣдимъ по резултаты тѣзи мѣжественна програма са запазва буквально. Въ Европа твърдѣ охотно повтарятъ афоризма: атмосферата на училището трѣба да е религіозна и нравственна, и на сѣко училище, дѣто не преподаватъ катихизиса, трѣба да са гледа като на мѣсто за погибелъ. Американцыѣ говорятъ сѣщото, но въ сѣщото врѣме полагатъ, че по добрѣ е да са занимавамы сѣ догматыѣ въ черква, нежели въ училището. Причиныѣ, които сега подбудили на таквози рѣшеніе заслужватъ особенно вниманіе.

Най-напредъ отъ сичко, казватъ, Американцыѣ, тамъ дѣто господарството е отдѣлено отъ черковата, публичното училище трѣба да бѣде строго свѣтско, понеже е учрежде-

ніе на свѣтска власть. Ако призовете въ училището свѣщенника то вий сте длѣжны или да сѣ подчините на неговитѣ условія, или да го подчините на вашитѣ; нѣ съ това вий заключавате договоръ, който лесно убива училището, защото подчиненіето на свѣщенника на свѣтскитѣ е невъзможно, а подчиненіето — нему е убійствено и за училище и за наука. Освѣнъ туй, каго работите тѣй, Вий нарушавате равенството на вѣроисповѣданіята. Публичното обучение са поддържа отъ расходѣлены данъцы, събирани, отъ сичкы граждане; но ако училището благопріятствува на туй или на онуй вѣроисповѣданіе, то вий оскорбявате другитѣ, защото съ нарытѣ имъ вий распространявате, споредъ тѣхното мнѣніе, гибелно заблужденіе. Ака бы да ся намѣри единъ само вѣрующъ, който нека да протестува, необходимо ѣ да са уважи и неговото съпрогивленіе, защото сѣко принужденіе въ работитѣ на свѣстѣята е отвратително. Освѣнъ туй и за религіята по-полезно ако тя са преподава въ черква, а не въ училището. Съ уроцитѣ на религіята не принасятъ полза онѣзи училища, които почевать отъ тѣхъ. Тѣзи уроцы ставать като положена работа, която на мѣсто да внушава уваженіе, причинява само отекченіе. Ний сме виждали ученицы да разказватъ туй, което сѣ научили наизустъ, съ довольно ясны признацы на умореніе. Този само, който не е присѣтствувалъ никога при уроцитѣ отъ котеизиса въ първоначалното училище, ще повѣрва, че туй упражненіе на паметьта може да запечата религиозны чувства въ сърдцата на младытѣ. Нѣ ако уроцитѣ отъ религія са четатъ отъ свещеникъ и въ черкова, то тѣ получавагъ свещенъ характеръ, и дѣйствувать по силно.

Но, ще кажатъ, сѣко училище, отдѣто е исклучена религіята е училище противорелигіозно. Никакъ не, отговаріятъ Американцитѣ, училището за земледѣліето, училището за искусства и занаяты и университетътъ не могатъ са назва противорелигіозны заведенія само защото въ тѣхъ пѣма катедра за догматитѣ на вѣрата; туй не е тѣхенъ предмѣтъ. Точно туй може да са каже и за пашитѣ първоначалны училища, които иматъ за цѣль да научатъ дѣцата да четатъ и да пишятъ. Само отъ уваженіе къмъ свободата на свѣстѣята и къмъ достоинството на вѣроис,

повѣданіята, ный ще рачимъ да размиѣсамъ тѣхното прѣподаваніе съ другытъ предмѣты; това прѣподаваніе ный оставямы на челядытъ и на свещеницытъ, които първы избирать свободно.

Американцытъ до таквазы степень са боятъ да придадѣтъ на народното образование сектаторско направление, т. е. признакъ отъ какво да е исповѣданіе, щото законътъ исклучава формално свещеницытъ отъ което и да е было вѣроисповѣданіе отъ сичкы мѣстны и другы комитеты, които управляватъ училищата, или ги надзираватъ. Освѣнь католицытъ сичкы партіи удобряватъ тѣзи система. Макарь тѣ и да сѣхъ приели тѣзи система, и даже са я испросили за Ирландія и Голландія, дѣто тя точно тѣй дѣйствува, при все това отъ нѣколко години насамъ тѣй и са противять въ Съединенытъ Щаты. Свещеницытъ са плашатъ отъ резултатытъ: тѣ, сѣканъ, захващатъ да забѣлжватъ, че вѣроисповѣданіето, което има за основаніе безусловното покоряваніе на веленіята на върховный първосвещеникъ, шребывающъ твърдѣ далеко отъ другата страна на Атлантич. Океанъ, бѣдствова да изгуби своитѣ привърженцы въ полза на чужды вѣроисповѣданія, у които е прието за правило личното испытаніе (убѣжденіето), и които повече са съгласяватъ съ свободнытъ учрежденія индивидуалистическытъ права на страната. Нью-Йоркскытъ архіепископъ Г. Гюксъ употребява сичкытъ си силы да сбере дѣца отъ народнытъ училища, и да ги помѣсти въ училища, исклучително католическы. Днесъ много отъ родителитъ са противять на туй, и ще бѣде достойно за съжалеаніе, ако бы че католицытъ образовать нѣщо като отдѣленъ народъ, питающъ глуха вражда къмъ учрежденіята на страната.

Протестантицытъ преподаватъ религіозното образование въ недѣльнытъ училища; това сѣхъ твърдѣ удивителны учрежденія, които дължѣтъ за происхожданіето си на личното първоначаланіе. Обученіето са започева съ първоначалны понятія и довожда до най-серіознытъ обьясненія. Кага ще правятъ нова черква, обикновенно прибавятъ при нея обширна зала за конференціи, дѣто са намиратъ чинове на полугругъ за ученицытъ. Тука сѣдатъ дѣца често прина-

длежащы на различни бои отъ протестантизма. *) Дури и тука пасторытъ устанавятъ мѣсто на свѣтскы лица. Женытъ и най знаменитытъ хора са надварятъ кой да обучава малкытъ дѣца. Туй невѣроятно съревнованіе въ самоотверженіе е толкозъ далечъ отъ нашытъ привычки, щото едвалъ можемъ да го разбираемъ.

Схдінтъ отъ голѣмытъ схдовища, началницытъ на градоветъ и шатытъ, даже генералытъ не прѣнебрегаватъ исполненіе на скромната обязанность, училищень прѣподаватель. Когато генералъ *Гаррисонъ* былъ избралъ за прѣдседатель на републиката, той са занимавалъ съ религіозното обучение въ едно недѣлно училище. Излагано отъ гражданскы лица, христіанството съвършенно губи сектаторскыя си характеръ, става нравственно учение, подпирано отъ жива и широка вѣра; по този начинъ то прониква въ цѣлото общество, на което придава твърдо основаніе за великытъ испытанія (прѣмеждія) въ живота. Така мыслятъ сѣверо-американцытъ. Недѣлнытъ училища съставятъ едно отъ прочутытъ основанія на республиканскытъ учреждения въ Съединенытъ Щаты.

Строго свѣтското училище, което, както уверяватъ отъ една страна е способно да искорени съко религіозно чувство, не произвежда никакъ туй дѣйствиѣ въ Съед. Щаты. Никакъ религіозното чувство не са лява тѣй всеобщо, дълбоко, и особенно плодотворно както тука. Слѣчки цѣлѣшественицы подтвърдяватъ туй и по мнѣніето на Токвиля, вѣрата служи тука за основаніе, а въ сѣщото време и за противодѣйствиѣ на безграничната свобода. Често силата на чувствата са измѣрва съ принесенытъ наричны жертвы: цифритъ краснорѣчиво потвърдяватъ сжженіята на цѣлѣшественицытъ. И наистинж, доброволны въ сбиранія за плащанье на пасторытъ тука възлазятъ до 130

*) Полагать, че недѣлнытъ училища са посѣщавать отъ три миліоны дѣца подъ управленіето на гоко-речи четырестотинтъ хилены наставницы и отъ двата пола. Има едни особенны общества, които испращали свои хора въ сиромашкытъ махалы, да събиратъ дѣцата на тѣзи глупавы родители, които съвършенно пренебрегаватъ тѣхното възпитаніе: това е твържъ мѣдра работа, защото, повече е важно да просвѣтимъ умственно и нравственно баргарытъ, които са намѣрватъ на ерѣтата ни, нежели антиподытъ.

милиона, т. е. три пѣти повече отъ колкото въ Франца. Общитъ приходи на 48,000 съществуващи храмове възлизаятъ до 600 милиона, а сѣка година са правѣтъ 1200 черквы, които струватъ отъ 40 до 50 милиона. Прибавени на туй еще 40 милиона за богоугодны сѣкакви завѣдѣнія, и сумата ще бѣде повече отъ 210 милиона, или 7 франга на човѣка, свободно даване за работы въроисповѣдны. Никждѣ, на друго мѣсто, даже и въ Англія не са достигать подобны резултаты. По този начинъ пълното отдѣленіе на черковата отъ господарството и радикалната свѣтскость на училищата на мѣсто да принесе вреда на религіята, придава ѝ нова сила като я съединява съ пълното развитіе на личната наша свѣсть въ срѣдата на съвършенната свобода.

Въ сички Щаты на сѣюза обученіето сега е съвсѣмъ безплатно. Прѣди нѣколко години съществували нѣкаквы собранія. Тогазъ сѣмъ полагали въ Америка, както и въ Англія, и други мѣста, че безплатността на училищата намалява въ родителитъ интереса да възпитавать дѣцата си; но по-късно противното мнѣніе въстѣржествувало. Като допусчатъ туй заблѣлѣваніе за справедливо нѣкои случаи, отъ друга страна убѣдили ся, че за бѣднитъ семейства платата съставя серіозно прѣпятствіе, и че трѣба да са унищожатъ, ако искать да привлекать сички дѣца въ училището и да основать истинно націонално възпитаніе. Въ 1849 год. законодателнитъ събранія въ Нью-Йоркъ рѣшили за напредъ народнитъ училища въ този щатъ да бѣдѣтъ безплатны, Законътъ който са прѣдложили три пѣти наредъ на разглеждане на сички избиратели, са потвърждавалъ три пѣти съ пълно вышегласіе. Отъ туй врѣме всждѣ послѣдвали примѣра на Нью-Йоркъ. Тѣзи достойна за съжаленіе разлики между безплатны училища, посѣщаваны отъ бѣдны ученицы, и училища, посѣщаваны отъ богатскы дѣца съ платъ, е вече изчезнала въ Америка и американцитъ сѣмъ твърдѣ доволны. Когато общественный животъ е демокротически, то трѣба да са унищожатъ сичко, което отъ страна на господарството може да установи различіето между различнитъ разряды въ обществото. Като карать дѣцата да живѣять отъ младость паедно, отъ една страна прѣдпазватъ ги отъ взаимна завистъ а отъ дру-

га отъ високоуміето, тъй щото равенството и общността въ мыслить са утвърдяватъ въ нравытъ, нѣщо което състави оздравеніе на порядъка въ бѣдущето. Документытъ, които са прѣдставятъ отъ законодателнытъ съвѣты на щатытъ хвалѣтъ непрѣстанно благодѣяніята на съвършенната безплатность на обученіето. Въ единъ рапортъ отъ Г. Райса отъ Нью-Йоркъ са срѣщатъ тѣзи прѣкрасны думы: « Въ господарство, прилично на нашето, необходимо е щото безъ изключеніе сичкы дѣца да могатъ да са ползovať отъ образованіето и просвѣщеніето тъй, както са ползovať отъ въздуха и отъ слънцето, свободно и безъ никаква плата. Да имъ са доставятъ средства за туй е първата обязанность на народа, защото въ туй е и най-голъмый му интересъ. »

Благодареніе на тѣзи редомъ пріета мѣрка, числото на дѣцата, които посѣщаватъ публичнытъ училища, е порасло бърже и днесъ е достигнѣло до съразмерность, какъ-то ся не срѣща никадѣ. Трудно е да си прѣдставимъ цифрытъ за сичкыя съѣзъ, поради двѣ причины: първо, защото публичното образование да са отнася до федералното правителство — слѣдователно, и не съществува обща статистика на този предмѣтъ. Второ защото като са съединѣтъ цифрытъ за сичкытъ щаты, резултатытъ быхъ были неточны, понеже въ рабовладѣческытъ щаты робството прави невъзможна организаціята за обученіето, което е предназначено за народа. И тъй много пѣти са доволствоватъ само съ данны отъ другытъ щаты. Като не смы въ състояніе да преведемъ тѣзи данны тукъ, ный ще са ограничимъ съ даннытъ само на четьре щата: 1) главный щатъ на Нова Англія; 2) голѣмый търговскы щатъ на брѣговетъ на Атл. Океанъ; 3) единъ отъ най-старытъ и 4) единъ отъ най-новытъ западны щаты, сир. Масачусетсъ, Нью-Йоркъ, Огіо и Висконсинъ. Въ 1862 год. въ Масачусетсъ само въ публичнытъ училища са броели 227,319 дѣца; а населеніето было 1,231,066 души, което съставя единъ ученикъ на 5, 4 челоуѣка въ Нью-Йоркскы щатъ съразмерностьта е по благопріятна; тамъ е имало 892,500 ученицы на 3,880,135 души което съставя единъ ученикъ на 4, 2 души. Огіо представя най забелѣжителны цифры: при населеніе отъ 2,339,509 тамъ броетъ

123,669 дѣца ученицы, което съставя 1 ученикъ на 3, 2 жители. Туй е вече извънреденъ резултатъ, защото дѣцата които сж достигнали до този възраст въ който тѣ посѣщаватъ училището, то естѣ отъ 7 до 13 год. са броѣтъ обыкновенно се повече отъ 110 на хиляда души. Отъ туй може да се заключи, че не само дѣцата сж посѣщавали училището, нѣ че имало и много таквызи, които и при не старъ възраст посѣщавали училището. Наистинж, възрастта за прѣбиваніе на ученицытѣ въ първоначалното училище се брои въ Америка отъ петъ до петнайсетъ години. Въ новыи щатъ Висконсинъ който е основалъ едвамъ на 1848 год. резултатытѣ са толкозь благоприятны колкото въ Огіо, тѣ сж еднаквы съ тѣзи на Нью-Йоркъ. За да оцѣнимъ значеніето на тѣзи цифры, които ся отнасятъ само до публичнытѣ училища трѣба да забѣлжимъ, че спередъ послѣдній официаленъ рапортъ Франца съ население отъ 37,382,225 души е исцрашала и въ публичнытѣ и въ частнытѣ си училища. 4,336,368 дѣца, което се дава 116 ученика на 1,000 или 1, на 83 души.

(Слѣдува).

ПО ИСТОРИЯТА НА СЪЕДИНЕНЫТѢ ЩАТЫ.

—o—

(вижѣть брой 21-й, год. II.)

Прѣди сичко Масачусетскытѣ патріоты приготвили храна за 12000 души отъ народната стражъ, поставили надъ тая войска нѣколко души опытни граждане и записали много новы граждане въ редоветъ ѳ.

Една заповѣдь отъ англійскый царь забрани внасяніето на оружія и на военны припасы въ Америка, нѣ това запрѣщеніе еще повече распали духоветъ. Народа усвои една малка крѣпость и отне отъ войската една часть отъ артилеріята.

Въ това врѣме въ Англія се занимавахъ съ изборытъ на членоветъ за парламента и тѣзи изборы ставахъ на

твърдъ непріятелскій за Америка начинъ. Англійцѣтъ не гледахъ на това—прави ли сѣ или не, тъй гледахъ на масачусетскыѣ движенія, като на докачваніе на Англійската честъ, и бѣхъ на мнѣніе, че сопротивленіето трѣба да се строши. На 29 ноемврія прѣзъ 1774 новыи парламентъ са отвори и камарата на лордоветъ заяви прѣдъ цѣря, че съ ужасъ гледа на Американскыѣ възмущенія и че възмутителитъ трѣба да са накажатъ. Сѣщото направи и камарата на общиныѣ. Наистина, съпротивленіе имаше и въ двѣтъ камары, нѣ то бѣше малко и слабо за да въспрерѣшеніята на парламента. Напраздно Лордъ Чатамъ, Фолсъ и Боркъ увѣщавахъ другаритъ си да слушатъ разума си и да не са увлечать въ споръ съ Америка; множеството надви и на Американцыѣтъ са погледна като на бунтовници, достойны за наказаніе. Гитва и интереса са показвахъ по силны въ душиѣтъ на Англійцѣтъ и надъ прогласныѣтъ американскы правдини са подигахъ смѣхове въ този парламентъ, който считае себе си за пазилище на правдинныѣ на сичкыѣ англійскы граждане. Като видѣлъ, че неговыѣ съотечественници и правителството бържъ отивать къмъ междусобибната война, Лордъ Чатамъ извикалъ: «нека бжде волята Божія и нека ни сѣди старый и новыи свѣтъ!»

Прѣзъ Февруарія Чатамъ прѣдстави единъ планъ за примиряваніе, като пріелъ въ него прѣдложеніята на Филадельфійскій конгресъ. Този планъ казвалъ, че парламента ще дръпне назадъ оиѣзи постановленія, отъ които са оплакватъ Американцыѣтъ и че са отрича да облага колоніитъ; отъ своя страна Америка трѣбало да припознае, че Англія има право да урежда търговіята на цѣлата държава. Най послѣ, американцыѣтъ трѣбало да помагатъ на разноскыѣтъ на правителството доброволно и въ видъ на подарѣкъ, а не на данѣкъ; не като условіе наложено, а като единъ знакъ на любовь.

Плана бѣше достопочтенъ и Франклинъ мисляше, че той ще докара едно примиряваніе; нѣ имаше Американцы, които не виждахъ въ него нищо добро. Най много не угождаваше на тѣзи Американцы онова положеніе въ плана, което казваше, че Американскій конгресъ трѣба да припознае върховната законодателна власть на Англійскій

парламентъ. Като говори за това условіе, Самуилъ Адамъ казва на Американцытъ: «пазете са да не бы намѣсто единъ трънъ въ краката, да си забійме единъ ножъ въ гърдытъ!»

Когато Чатамъ прѣдставилъ своя планъ на парламента, той посрѣщналъ голѣмо неудобреніе отъ множеството. Единъ отъ лордоветъ извикалъ: «тая мѣрка не заслужва друго, освѣнъ прѣзрѣніе; тя трѣба да са отхвърли незабавно. Азъ никога не быхъ повѣрвалъ, че тя може да бже дѣло на единъ Англійскій лордъ.» Послѣ, като са обръща къмъ присѣдствующаго Франклина, лорда продължава: «този планъ е американска работа и азъ мисля, че гледамъ напредъ си съчинителя му, който е най вѣрлый и най опасный неприятель на Англія.» Министерството поискало незабавното отхвърганіе на плана и това прѣдложене са приело отъ множеството.

Тогавъ министерството обявява, Масачусетсъ въ положеніе на мятежничество и американското риболовство са стѣснява, за да са докара Нова Англія до изгладиваніе и да ѝ са отнѣсти за нейното рѣшеніе да не зема стоки отъ Англія. Помиянуваще са даже да подигнатъ робытъ и туземцытъ срѣщу американцытъ. По побужденіе на министерството, нѣкой си Джонсонъ написалъ памфлетъ срѣщу американцытъ и говорилъ въ съчиненіето си съ таквази наглость и нападательность, щото много перфидителны и слаби духове наконѣцъ зели страната на министерството. На американскытъ жалбы Джонсонъ отговаря така:

«Бостонцы ни заплашватъ че ще оставятъ града и ще изгонятъ сами себе си въ пустинята. Толкози по добръ, въ таквъ случай тѣзи хора ще оставятъ мѣстото на поумны отъ тѣхъ. — Тый са оплакватъ, защото щѣли да ги влекатъ на съдъ въ Англія. Тогазъ нека съдятъ мирны. — Тый са оплакватъ, че ги осаждали безъ съдъ. Защо да ги съдятъ? Винытъ имъ сѣ явны. — Тый казватъ, че Англія не ги облагала до сега. — Какво показва това? То показва, че ный невяпрагаме тѣлото прѣди да стане волъ... Безумцы, разбойницы, синца ви искамъ да изгоря.»

Въ това врѣме Франклинъ напуща Англія, съ отчаяніе на сърдцето, че не можа да повърне старото съгласіе на колоніитъ съ Англія. Прѣзъ Марта Боркъ еще веднажъ

са опыта да говори за спокоженіе и живо описа патриотизма на американцытъ. Той осъди поведението на министерството и обяви, че само единъ способъ има за умиротвореніе на американцытъ и че тоя способъ е справедливостта; трѣбаше да са припознае, че американцытъ иматъ правото да са облагатъ самы. Съко умиротвореніе е праздно споредъ Борка, защото не са съдѣтъ 3,000,000 души прѣзъ океана и не са смиряватъ съ сила. Нѣ страстьта омрачаваше англійцытъ; тый отивахъ, стремглаво въ бездната и считахъ за свой непріятель оногози, който искаше да ги задържи. Прѣдложеніето на Борка са отхвърли отъ множеството.

Американцытъ се са надѣяхъ на нѣкакво си примиряване дори до края на 1774; нѣ на мѣсто това тый съ удивленіе виждатъ, че въ Масачусетсъ са проважда войска, че Американската търговія са стѣснява, че 30,000 риболовцы са осѣждатъ на смъртъ отъ гладъ и че едно глупаво честолюбіе ослѣпява Англія и нейното правителство. Тѣзи извѣстія поразихъ онѣзи, които са лѣжахъ съ надѣждата за миролюбиво рѣшене. Патриотытъ поченахъ да мислятъ, че минутата за въоражаваніе е дошла. Патрикъ Генрихъ почева да проповѣда, че за американцытъ не остава другъ нѣтъ освѣтъ да защищатъ или да умрѣтъ.

Въ Марта на 1775 събраніето на Виргинія размисляваше за изгубеното съгласіе съ метрополіята, когато Патрикъ изведнажъ прѣдлага: да са постави колоніята незабавно въ положеніе на защита и да са опрѣдѣли единъ комитетъ за записване на войска и не за обучение на тая войска.

Умѣреннытъ духове са оплашили отъ това прѣдложеніе. Тый се не са отчайвали за едно спокоженіе и не щѣли да пристѣпватъ до рѣшителны постѣпки, защото мислили че англійскый народъ ще са разсърди и че американцытъ никога не ще можѣтъ да стоятъ на срѣща му. Дѣ ни сѣ оржжіята, военачалницытъ, военнытъ влагалища, парытъ, които сѣ главный первъ на войната? Пытали тый. Нищо отъ това като ималъ, Американскый народъ не трѣбало да са излага на опасноститъ на войната съ найстрашный непріятель. Това бы значило да погубва самъ себе си съ своята дързость. Таквызи бѣхъ чувствата на

умѣренныѣ, нѣ краснорѣчіето на Патрика въстѣржествува. Прѣдложеніето са подложи на гласоподаваніе и са прие отъ събраніето. Въ комитета за защита влѣзли между другыѣ самъ Патрикъ, Георгій Вашингтонъ и младый Джеферсонъ. Скоро слѣдъ това са поченахъ непріятелскыѣ дѣйствія между двата народа.

Генералъ Гажъ поиска да унищожи орѣжіята и припасыѣ, които бѣше приготвилъ Масачусетсъ за своята войска. Генерала я искаше да направн това ненадѣйно, но намѣренята му са узнахъ и проводеныѣ войскари са посрѣщнахъ съ пушки и съ съпротивленіе. На пѣтя тѣзи войскари срѣщали едно тѣло отъ 70 души народна стража; начальника на Англійската войска заповѣдалъ на стражата да са тегли и да сложи орѣжіето. Стражаритѣ са оттеглили, и въ това оттегляваніе са хвърлили нѣколко пушки, безъ да са знае кой хвърли пѣрвы пѣтъ. Отворило са сраженіе и стражаретѣ изгубили нѣколко хора и са расирѣстнѣли, нѣ когато войската са върнала въ Бостонъ, слѣдъ унищоженіето на припасыѣ, тя намѣрила сичката народна стража на кракъ и въорѣжена; Англійцыѣ са прирудили да бѣгаты прѣдъ стражата, която ги гоняше и убиваше отъ тѣхъ кого настигнаше. Подкрѣпены съ новы отдѣленія Англійцыѣ са повърнѣли въ Бостонъ, нѣ изгубили 273 души въ едно ново сблѣскваніе. Работата сама по себе бѣше малка, нѣ тя стана причина да са просре въстаніето по сичкыѣ колоніи. Веднѣжъ като опитахъ сидѣти си видѣхъ напрѣдъ си войската да бѣга, колонистыѣ нѣмаохъ вече страхъ отъ Англійцыѣ. Американцыѣ не са лѣжахъ; тѣи знаяхъ твърдѣ добрѣ, че силыѣ не сѣ равны; нѣ тѣхный патріотизмъ ги одушевляваше. Тѣи са падѣлахъ на помощта на горыѣ, рѣкыѣ, голѣмыѣ пространства. «Англійцыѣ ще ни съсиятъ градоветѣ, казавохъ колонистыѣ, нѣ ный ще намѣримъ пакъ камъни и дървета да ги подновимъ; ако изгубимъ обаче свободата си веднѣжъ, тя е загубена за всегда.»

Войната са почена. Англійцыѣ като хвърлихъ пѣрвыѣ пушки, Американцыѣ не искахъ да оставятъ работата недовършена, защото войната ги искаваше отъ она тѣмна неизвѣстность, която тежаше надъ Америка отъ нѣколко години. По нѣкъдѣ народа усвои крѣпоститѣ, ар-

сеналытъ и влагалищата. Парытъ отъ правителственнытъ кассы са употрѣбывахъ за народнытъ пужды и народа са развързваше отъ задлъженіята си къмъ управителитъ. Най послѣ Масачусетскый конгресъ одобри да са дигне на кракъ едно тѣло народна стража отъ 30,000 души, отъ които 13,000 да бждатъ отъ Масачусетсъ, а останалытъ да са събератъ отъ другытъ колоніи на Нова-Англія. Написваніето не даде толкози хора, нъ се пакъ числото на стражата подминаваше числото на войската и първата не са забави да обсади втората въ Бостонъ.

Въ това врѣме Масачусетскый конгресъ отправа новъ адресъ къмъ Англійскый народъ, и въ този адресъ като говори за послѣднытъ събитія, конгреса казва че американцытъ не искатъ да са противятъ на царската власть. Тый увѣрять, че сж готови да умрѣтъ за царя си. Тый са противятъ на деспотизма на министрытъ, които злоупотрѣбватъ царското име, за да притесняватъ американскый народъ.

На 10 Маія 1775 конгреса са събра въ Филаделфія. Министерството бѣше писало на губернаторытъ да въспрѣтъ събираніето на конгреса, нъ това не бы възможно. — Избраніята на прѣдставителитъ понеже бѣхъ станали прѣдъ сблѣскваніята въ Масачусетсъ, на прѣдставителитъ бѣхъ са дали миролюбивы наставленія. Франклинъ пристигнѣ въ Филаделфія на 5 Маія и незабавно са избралъ за членъ на конгреса. Сичкытъ искахъ да иматъ при себе си тоя чловѣкъ, който знаеше тый добръ Англія и расположеніята ѣ къмъ колоніитъ. Неговытъ думы имахъ голѣма тяжесть въ събраніето.

Конгреса ако и да нѣмаше наставленія да зема каквы да е рѣшителны мѣрки, събитіята въ Масачусетсъ го обърнахъ по неволя на едно въстаническо управленіе. Крѣвта вече потече; конгреса не можеше да иска отъ парода друго, освѣнъ рѣшително съпротивленіе.

Еще въ началото на засѣданіята Конгреса пріе адресъ отъ Масачусетскый конгресъ, който му искаше помощъ, съвѣты, и прѣдлагаше диганіето на една американска войска за защита на общытъ права. Отъ своя страна Нью-Йоркъ пыташе конгреса, какво трѣбаше да са прави, когато пристигнатъ англійскытъ войски. които идяхъ въ колоніитъ.

На 15 Маѣя Конгреса отговори на Ню-Йоркъ, че трѣба да са оставятъ да си влѣзатъ тѣ кѣшлытъ, нѣ да не имъ са допуца да правятъ укрѣпленія или да прѣсичатъ съобщеніята на колоніята съ другытъ колоніи. Ако англійцытъ поискатъ да правятъ това съ сила, съ сила да имъ са забрани.

Въ отговоръ на Масачусетскытъ исканія, конгреса издалъ рѣшеніе на 26 Маѣя, че сичкытъ колоніи трѣба да са поставятъ въ положеніе на защита и да са дигне една войска. Нѣ за да нѣ са отстѣпи изведиѣжъ отъ нѣтя на умѣренността, конгреса отправя новы адресы къмъ цари и къмъ англійскый народъ, като казва, че американцытъ сѣ готовы да приѣматъ едно спогождепіе.

Не стигахе да са дигне войска; трѣбаше да са постави на челоло ѝ единъ чловѣкъ и доста рѣшителенъ и доста значителенъ. Американската стража имаше много достойны офицеры, шѣ нѣимаше ни единъ такъвзи, който да са мѣри съ англійскытъ генералы. Заради това конгреса намысли да са води въ избора на нуждныя чловѣкъ по политическы съображенія. Първа по богатство и по населеніе между колоніитѣ бѣше Виргинія. Да са свърже Виргинія съ Масачусетсъ — това бѣше побужденіето да са даде началството надъ американската войска на Вашингтона, който и безъ това бѣше най-достойный за тая работа чловѣкъ. Ни въ конгреса, ни въ колоніитѣ не са яви гласъ срѣщу това избирание: сичкы припознахъ началството на Вашингтона.

Вашингтонъ бѣше тогава на 43 год. Неговото възпитаніе бѣше просто: той таяше геометріята и другытъ нужны науки за единъ добъръ земемеръ, за какъвто са е наистина готвилъ. Той не познавалъ другъ языкъ, освѣнъ англійскый. Классическото ученіе му бѣше непознато. Като пътуваше постоянно по пустинята и по горытъ, като живѣяше между своитѣ другари отъ народната стража, той са научи да познава хѣрата, опече си волята и научи са да изпълнява онова, което искаше. Въ войната съ Канада Вашингтонъ бѣше показалъ и юначество и военны способности. На 1755 той са оженилъ за една вдовица и усиновилъ нейнытъ дѣца. Той нѣмалъ свои дѣца, нѣ былъ добъръ сыругъ и баща. Въ сжщата година на женидбата си

той са избралъ за членъ на народното събрание въ Виргинія. Щомъ стѣпилъ въ събраніето и сѣдналъ на мѣстото си, прѣдѣателя му благодарилъ въ името на събраніето за сичкытъ заслуги, които бѣше направилъ до сега на колоніята и на отечеството. Вашингтонъ поиска да отговори, исправи са на крака и са прѣчервы и не може да каже нищо. Той избѣрбора нѣколко думы, отъ които никой нищо не разбира. Това показва, че говораніето и способноститѣ за дѣйстви дѣла сѣ нѣща различни. Джеферсонъ казва за Вашингтона и за Франклина така: « Никога не съмъ чувалъ тѣзи хора да говарятъ повече отъ 10 минути на веднѣжъ, или да са пускатъ въ подробности за работытъ. Тый сѣкога са запирахъ на сѣщността. Азъ мисля, че ако сичкытъ членове на събраніята правятъ сѣщото, тый бы свършили въ единъ день повече работа отъ колкото свършатъ въ една недѣля.

ИЗЪ АНГЛІЙСКИЙ ЖИВОТЪ.

Съдловището и съдветъ въ Англія.

—0—

(Вижьдъ брой 21 год. II.)

Свидѣтелствата са проваждатъ на онова сѣдилище, дѣто трѣба да са сѣди затворенный. Тука са написва обвинителный актъ, въ който са излагатъ обвиненіята. Последнытъ трѣба да бѣдѣтъ явны, защото въ Англія не сѣдятъ по едни сѣнки. Обвиненія може да добѣе копіе отъ този актъ и да знае на що трѣба да отговаря.

Прѣди да са пристѣпи до сѣдбата, слѣдъ обвиненіето, двѣтъ страны, обвиняющата и защищающата си избиратъ адвокаты и са споразумѣватъ както върху числото на свидѣлитѣ, които ще са слушатъ тѣй и върху порядъка на сѣбитіята. Съдилището нѣма нито извѣстіе отъ тѣзи работы, слѣдъ нищо ни прѣдрасполага сѣдныцѣтъ въ полза или въ вредъ на обвиненія. Въ другытъ държавы има правителственны адвокаты, на които длѣжността е да налягатъ прѣдъ сѣдилищата за наказаніето на обвиненытъ като са покрыватъ съ това прѣувеличеніе, че ужъ прѣотѣпника ос-

кърбилъ не сѣмо едно лице, нъ цѣлото общество съ своето прѣстѣпленіе. Въ Англія не вѣрватъ въ такъизи измыслицы. Тамъ пледать на такъизи публичны обвинители съ ужасъ и немогѣтъ да допустятъ такъизи служба помежду си. Англіеца е ревнивъ къмъ свободата си и не дава никому да си играе съ нея. «Правителството не трѣба да са мѣси въ нашитѣ работы, казватъ англійцитѣ. Ако сме докачени, докаченіето е наше и сторената кривда са отпоса само на насъ. Отъ насъ зависи да дѣйствуваме тъй или инакъ ерѣщу причинителя на прѣстѣпленіето.» Обидената страна иска да си остане господаръ на давіята. Тя иска сама да подига давинтъ, сама и да ги прѣкъснува. Англійскій народъ не само не приема други да защищава неговитѣ правдини, нъ не приема да открыва на полиціята и онѣзи прѣстѣпници, за открываніето на които полиціята полага голѣмы количества. Англійскій народъ савѣзмущава прѣдъ мысльта да става доносителъ, и осежда подобныгъ прѣдложенія.

Англіиското общество приема помощта само на единъ особенъ родъ чиновницы, които може да подигатъ давія отъ само себе си, безъ да има за това даваджии. Тѣи са наричатъ *Жоронеры*. Тѣзи сѣдницы подигатъ давія за съкы случай, дѣто има внезапна и насилственна смърть. Нъ за да почене своитѣ изслѣдованія, на тоя чиновникъ е потребно открытіето на нѣкой трупъ, за убитото тѣло. Безъ това той не може да подига давія. Като са открие лежа, сѣдника го прѣглежда заедно съ дванайсѣтъ избрани сѣдницы (журѣи), послѣ са оттеглява въ нѣкое здание да изслуша свидѣлитѣ и да испита причинитѣ, които сътъи изведиѣжъ прѣкъсали днитѣ на тоя челоуѣкъ. Съка подозрителна смърть са испытва отъ този чиновникъ; испытва са даже и такъизи смърть, която произхожда отъ кривото цѣреніе на докторитѣ. Ако открытый лежъ докаже, че челоуѣка е умрѣлъ отъ естествена смърть, работата са доказва и са записва. Ако смъртьта е дошла отъ нѣкакъвъ си нещастенъ случай, сѣдилището издава увѣщаніе къмъ другитѣ хора да са пазятъ отъ тѣзи случаи. Ако ли сичко кара да са вѣрва въ едно убійство, на което дѣца не е извѣстенъ, сѣдилището издава рѣшеніе, което са нарича *отворена присѣда*. Ако най послѣ публичното мѣніе подо-

зрѣва нѣкого или нѣкои си въ това убійство, Коронера е длъженъ да проводи тѣзи обвинены прѣдъ сѣдилището на онѣзи засѣданія, които ставатъ по градищата отъ членоветъ на върховнытъ сѣдилища въ Лондонъ. По нѣкой пѣтъ слѣдъ тоя първия испытъ става втори отъ особенъ чиновникъ, който са нарича *великъ жури*, нъ днесъ выкатъ срѣщу втория испытъ като срѣщу нѣщо твърдѣ излишно. Великый жури сѣкога са избира отъ благороднытъ или отъ съсловіето на гражданетъ и сѣко прѣдставлява миѣніето на множеството.

Дохожда най послѣ деня, когато ще са сѣди обвиненый. Първото нѣщо което забѣлѣжава челоуѣкъ въ сѣдилищата е отсъствието на военна форма и на байонеты. Като извѣдимъ нѣкои исключителны случаи, английското правосѣдіе не приема да са защищава съ пушки и съ байонеты. Въ сѣдилищата сичко е наредено така, щото мѣстата за сѣдницитъ стоятъ възъ една страна, за свидѣлитѣ възъ друга, за зриелитѣ на друга. Обвиненныя са въвожда прѣзъ особенны врата, които иматъ съобщеніе съ вѣтрѣшноститъ на тъмницата.

Развитіето на единъ народъ са познава по уваженіето, което прави на челоуѣческото достоинство. На много мѣста показватъ почетъ къмъ голѣмытъ хора и къмъ силнытъ; нъ почитатъ ли челоуѣческото достоинство и въ онѣзи слабы хора, които сѣ обвинены въ нѣкое прѣстѣупленіе? Дѣто има тоя почетъ, тамъ са почева побѣдата на просвѣщеніето надъ варварството. Увѣрены че цѣлото общество са унижава, когато единъ отъ членоветъ му са унижава неправедно, английцытъ нищо не сѣ забравили въ този случай, за да покажѣтъ вниманіе къмъ злочестыя. Пріятно е да слушатъ отъ устата на английскытъ сѣдници тѣзи правы и сладкы думы: «колкото бѣдны и да сѣ затворницытъ, колкото съмнителенъ и да е тѣхный характеръ, тый сѣ равны на другытъ хора по правото си.»

Въ Англія обычатъ и почитатъ свободата дори и въ злодѣеца до тогази, додѣто той са осѣди отъ сѣдницы, равны нему по положеніето си въ обществото (жури). И наистина, какъ може да са прѣзира челоуѣкъ и да са унижава, когато еще не е осѣденъ, когато вината му еще не е очевидна? Челоуѣческата честь и челоуѣческото достоинство играч-

ка ли сжъ ? Ами ако са оправдае виновный, какъ ще са забравятъ онѣзи униженія, които е той прѣтърпѣлъ неправедно въ вѣрмето на сѣдбата си ? Какъ ще са помири неговата душа съ единъ такъвъ порядкъ, който го е онеправдилъ до глѣбочинитъ на душата му ? Нѣма по омразна тиранія отъ оная, която става въ името и подъ мантията на правосѣдіето. Ако днесъ е позволено да са каже на едно-го разбойникъ, утрѣ на друго-го вагабонтиъ, то слѣдъ малко гаранціитъ за равенството на хората ще са затріятъ и свободноститъ на сички трѣба да потърпятъ на щѣрбеніе. Отъ това партіитъ въ Англія сичкитъ сжъ съгласны въ осѣденіето на сѣка мѣрка, която притѣсняява обвиненныя. Ако са загуби равенството между гражданетъ, долнитъ класове трѣба да станатъ роби на горнитъ, защото отъ долнитъ класове, като по многочисленны и крайно злополучны, излизатъ по много прѣстѣпници.

Щомъ са появи обвиненный въ сѣдилището, писаря прочита обвинителный актъ. Този актъ не снетлява работитъ тѣхъ, щото да дава на вѣроятноститъ видъ на увѣренность; той излага въ малко думы и съ крайна добросѣтѣностъ сжщината на обвиненіята срѣщу затвореный. Сѣдника пыта тогава послѣднія, признавали са за виновенъ или поддържа че е невиненъ. Никаквы внушенія, никаквы въззванія къмъ свѣстѣта на обвиненныя не са допущатъ. Ако обвиненный признае своята виновность, сѣдника произнося незабавно присѣдата; въ противенъ случай виновныя са проважда прѣдъ журито, дѣто исказва сичко, що може да каже въ свое оправданіе.

Тука единъ чиповникъ са обръща къмъ обвиненныя и му казва : « затворнико, тѣзи добры хора сж избрани-тъ сѣдници, които ще разгледатъ еашата расправа ; ако имате да кажете нѣщо срѣщу тѣхъ или само срѣщу нѣкого отъ тѣхъ, казвайте го свободно, когато са доближжѣтъ до Евангеліето да са кължѣтъ ; вашитъ думы ще са зематъ въ вниманіе. » Тогава писаря изыква дванайсѣтъ отъ онѣзи избрани сѣдници, които сж записаны въ книгата и които сж свыканы да засѣдаватъ въ прѣдстоящитъ засѣданія. Обвиненный може да отхвърли или сичкитъ жури заведнажъ, или само нѣкои отъ тѣхъ. Той е свободенъ да направи това или защото не ще да са сѣди отъ тѣзи хора, безъ да има особенны причины да прѣдстава, или защото има

свои особенны причины. Той може нѣколко пѣти да иска промѣненіето на тѣзи хора. Писаря трѣба само да му именува други дванайсѣтъ души отъ записанытѣ. На чужденцытѣ е позволено да искать жури, смѣсено наполовина отъ Англичы и наполовина отъ чуждестранцы. Въ Лондонѣ журито са избира по между търговцытѣ и дюканджінтѣ. Независимостѣта на тѣзи хора е толкози голѣма, щото чужденцытѣ съ драгостъ ги приѣматъ за свои сѣдници.

Щомъ на сѣдатъ на мѣстата си, кликача имъ показва стола на обвиненныя и обявява, че затвореный самъ е поискалъ да са сѣди прѣдъ тѣхъ и че тѣхната длѣжность е да испытатъ невиненъ ли е или виновенъ. «Той поиска да са сѣди отъ народа и вый сте народа» прибавя кликача и явно показва какво довѣріе иматъ въ Англія къмъ журито. Тука нѣма господарственъ адвокатъ да помрачява работытѣ съ своитѣ прѣдвѣличены и хитры обвиненія. Тука сичко са оставя на здравый разумъ на гражданетѣ жури и на тѣхната честность. Въ другытѣ мѣста, дѣто е въведено журито, това послѣднѣто е второстепенно нѣщо, Главното е господарственный адвокатинъ и даже правительственный сѣдникъ, който прѣдсѣдательствова въ сѣдилището. Англійското жури не е играчка въ рѣцѣтѣ на правительството, защото не зависи освѣнъ отъ собственото мнѣніе. И въ Англія сѣдника освѣтлява и управлява разисканіята, нъ сѣкога има грижа да каже че отъ журито зависи да рѣши дѣе правото и дѣе кривото.

Най главната часть на сѣдбата е слушаніето на свидѣлитѣ. Като изложи своитѣ обвиненія, обвинителя или неговый адвокатинъ са обръща къмъ свидѣлитѣ и ги поканва да потвърдятъ думытѣ му съ своитѣ свидѣтельства. Прѣди до поченатъ обаче своитѣ изложенія, свидѣлитѣ са закълнаватъ врѣхъ Евангеліето че ще говорятъ право. Найнапрѣдъ тый са запытватъ отъ обвинителната страна, послѣ отъ защитната, нъ въ противенъ смыслъ. Нѣкои отъ англичытѣ иматъ удивителна искусство въ този родъ пытанія. Тый направятъ да проговори най опърничевый человекъ, тый изваждатъ на явѣ и най малкото заблужденіе и да показватъ сичкытѣ противорѣчія въ свидѣтельства. Това испытваніе допуша твърдѣ много въ полза на обвиненныя; никой не го пыта дѣе былъ, когато станало прѣступленіето, никому не

са допуща да рови прѣминаль му животъ, за да го обвинява по прѣдположенія; сичко са стреми да са покаже вината на този чловѣкъ по единъ положителенъ начинъ. Свидѣтеля трѣба да говори само за работата и то онова, което е самъ видѣлъ, а не което чулъ отъ други. Въ другыѣ мѣста сичко е скроено тъй, щото обвиненный да не може да са отърве отъ наказаніето; въ Англія сичко е наредено тъй, каквото да не са осѣди никой неправедно. За да достигне англійската сѣдебна система до тови свѣршенство, което е гордость за чловѣческата свѣсть, потрѣбны сѣ были много години, потрѣбно е было работаніето на цѣлы вѣкове. И въ Англія е имало врѣме, когато обвиненный не е могълъ да има свой защитникъ-адвокатинъ.

Когато са чуять изложеніята на сичкыѣ свидѣтели, прѣдсѣдателя пыта защитника, нѣмали и той свидѣтели въ полза на обвиненныя. Ако отговора е отрицателенъ, обвинителный свѣтъ излага изцѣло сичката работа и иска осѣжденіето на виновный. Защитника са обръща тогава къмъ журито и говори въ полза на обвиненный. Ако ли са появятъ свидѣтели въ ползата на послѣдній, тый са испытвать по сѣщый начинъ, както и първыѣ. Въ този случай свѣта на защитницыѣ ще говори първо, а свѣта на обвинителитѣ послѣ. Както и да е криминальный сѣдъ въ Англія е едно поприще, дѣто са бори краснорѣчіето на двамата адвокаты. И на двамата са запрящава обаче, да говорятъ излишны думы и да прибѣгвать до ораторскы аффекты. Тѣхната рѣчь трѣба да има повечето научно-доказателенъ характеръ. Като са свършжтъ думыѣ за и противъ, прѣдсѣдателя повтара искѣо разисканіята и журито пристѣпва до свѣщаніята за рѣшеніето. Много пѣти тый са съгласявать по между си безъ да оставятъ залата; нъ ако не са съгласять, тогава прѣминавать въ друга една стая, дѣто единъ чиновникъ на сѣдилището ги пази като затворены безъ огнь, безъ свѣщъ и безъ храна. За да са осѣди обвиненный, рѣшеніето на журито трѣба да бѣде едногласно; нъ упорството на нѣкои англійцы е твърдѣ голѣмо въ таквызи случаи, когато тый мѣслятъ, че ближный имъ може неправедно да са осѣди. Като са съгласять по между си, избранныѣ сѣдници са връщатъ въ залата и обявяватъ или невинността или виновносѣята на обвиненныя. Въ първый случай той са пуца незабавно

въ второй — осмжда са на наказаніе споредъ закона. Като не е искало ни осмжденіето, ни оправданіето на обвиненія, правителството нито губи, нито печели нѣщо въ давиѣтѣ. Ако обвиненія са осмжда на смърть, прѣдсѣдателя четѣ присждата съ черна шапка на главата.

Апелло нѣма въ Англія, нѣ и не е нужно. При толкози гаранциѣ, съ които е обыколенъ обвиненія, никакво сумнѣніе не може да има за неправедно рѣшеніе. За да са осмжди нѣкой си неправедно, трѣба да са е излѣгалъ чиновника на прѣдварителното испытваніе, да са излѣже коронера, да са излѣже журито, да са излѣжѣтъ сичкы. Ако са пропусти нѣкое смякчающе обстоятелство и сждника узнае това обстоятелство отсетнѣ, той са отнася къмъ правителството и иска смякченіе на наказаніето.

Ако наказаніето е смъртно, царицата има право да го отмѣни и да го замѣни съ друго, като напр. съ вѣченъ затворъ, съ усилна работа и проч. Въ този случай царицата слуша своята съвѣсть, нѣ не забравя да са посьвѣтѣва и отъ общественото мнѣніе и расположеніе. Ако мнѣніето е наклонно на милость, царицата милува; ако то е строго къмъ осмденія, царицата не може да стори друго, освѣнъ да остави правосждіето да си върви въ своя пѣть.

Сждебныѣ учрежденія въ Англія днесъ са намиратъ въ едно искушеніе, въ една криза. Движеніята на Феніаньтѣ каратъ англійцѣтъ да гледатъ на своето сждопроизводство, като на твърдѣ спиеходителено за политическыѣ прѣстѣпницы отъ Ирландія, и да желаятъ по голѣма строгость въ дѣйствиѣта на сждовищата. Страхъ отъ Феніаньтѣ кара англійцѣтъ да забравятъ страха отъ произвола и отъ деспотизма. Ный вѣрваме, че Англійцы-тѣ ще додѣтъ въ себе си и не ще рачѣтъ да са повърнѣтъ къмъ тираніята, за да си отмѣстятъ на нѣколко злочесты Ирландезы, на които сичката вина е безумната любовь къмъ отечеството. Англійцѣтъ не ще забравятъ, че веднѣжъ утвърдена, неограничената сила на сждовищата ще са обърне срѣщу самыѣ тѣхъ. Освѣнъ това не сж голѣмыѣ жестокости и строгыѣ прѣслѣдванія, които ще истребятъ Феніаньтѣ; тая цѣль са достига само съ справедливость. Нѣ кога е тѣй, защо да са промѣняватъ добрыѣ сждебны обычаи въ Англія и да са допуща на сждовищата повече власть, отъ колкото трѣба?

ГЕОЛОГІЯТА

и
НЪЧТО ЗА НЕИНЫТЪ ЯВЛЕНІЯ.

—о—

(Вижедь брой 21 год. II.)

Атмосферный въздухъ и водата, която въ видъ на дъждь, снѣгъ и градъ пада на земнѣтъ повърхность, дѣйствувать непрѣстанно, хымически или мехенически, за да разложѣтъ и разкъсать повърхностнытъ скалы и да ги прѣобърѣжѣтъ на откъслечи. А тѣя откъслечи, откъснѣжы отъ странытъ на рѣтоветъ и на планинытъ, ся съединяватъ въ хълмеве и образовать стрѣвцины мною или малко издигнѣжы, на кошто массата расте ежегодно. Движеніето на въздуха произвожда по ровкытъ земи дѣйствіа не помалко забѣлѣжителны. Въ пѣсѣчливытъ равнины, облаци прахъ, въздигнѣжы и влѣчены отъ ураганытъ, падатъ на далечъ и ся съединяватъ въ видъ на *нарой мѣскъ* (бане) и планины; така земята на горній Египетъ непрѣстанно ся покрыва отъ сухъ пѣсѣкъ отъ ливійскѣтъ пустыня. По крайморскытъ брѣгове, когато крайбрежіето е малко наведено и земята лѣсѣчлива, вѣтроветъ, что духатъ на всякъдѣ, нахвърлятъ непрѣстанно пѣсѣка, что е останѣлъ на сухо отъ отлива, и го въздигатъ на малкы планины, нарѣчени *дѣны*, что прѣдѣлятъ брѣга и ся распростиратъ повече и повече на внѣтрѣ въ земѣтъ. Това явленіе ся съгладва най-много по брѣговетъ на Холландіѣ, Фландріѣ и на Гасконскій заливъ.

Пороитѣ и *рѣкытъ*, споредъ силѣтъ на теченіята си и естество то на стрѣвцинытъ, по които слизатъ водытъ имъ, причиняватъ *транспорты* или нанасянія на земи, чясто значителны. Така, когато снѣгътъ натрупанъ по върховетъ на планинытъ, ся стопи отъ лѣтното слънце, или когато ся появи бура по тѣя высокы мѣста, буйнытъ порои слизатъ кѣмъ равнинытъ и завлачатъ съ себе прѣстъ, пѣсѣкъ, кремыци и даже голѣмы камъне, что срѣщѣжѣтъ изъ пѣтя си и ги искубватъ отъ мѣстото имъ. Нъ чтомъ водытъ прѣстигнѣжѣтъ въ низскытъ долове, гдѣто теченіето имъ ослабва, и кѣто могатъ да ся распростиратъ на по-

ширакы корыта, тый оставятъ по тѣзи мѣста частицитѣ, что сж влѣкли, като оставятъ най-напрѣдъ ядрѣтъ камѣне, по-дребнытъ и пѣська и най-послѣ тѣнытъ частички, что образовать тынѣтъ. Ако ли тыя порои ся втичатъ въ нѣкоѣхъ рѣкѣхъ, тогава въ неѣхъ оставятъ само тыняститѣ частици, които ты носи дори до устѣто си въ морето, гдѣто ся полагають и образовать тыя земли, что правятъ приборѣжѣто по-голѣмо обыкновенно твърдѣ плодородны и спорядѣ фигурѣтъ си нарѣчени *делты*.

Утайкытъ не сж ничто друго освѣнъ купове вещества, които пороитъ, рѣкытъ, вълнытъ на морето завлачатъ непрѣстанно по тѣхнытъ корыта или легла, които носятъ надалечъ, за да ты остаятъ или въ голѣмы глѣбочины, или въ нѣкое прохълмено мѣсто, на които издигатъ равнището. Тыя вещества, като ся смѣсятъ съ единъ купъ органически вещества, распрѣскатъ ся на хоризонталны пластове, отъ дѣйствието на врѣмето и на налѣпението и ся втвърдавать повече и повече. Така морето хвърля въ пристанищата, въ малкытъ заливы и въ всички мѣста, гдѣта водытъ сж по-тихы, калове и утайкы, които увеличаватъ голѣминѣтъ и пространството на крайморѣята така, чтото градове основаны нѣкога на брѣговетѣ му, ся намирають сега отдалечены отъ тѣхъ много левгы.

Ледницитѣ сж безмѣрны купове ледѣ, образуваны отъ вѣчнытъ ецѣгове на планинытъ; тый ся сгѣстявать по странытъ на высокытъ планины или въ высокытъ долове. Тыя купове ледѣ заключаватъ много откъслечи отъ скалы, откъслѣжы отъ околнытъ върхове или чрѣзь атмосферически дѣятели, или отъ ецѣжны прѣспы, что падатъ непрѣстанно въ тыя издигныты мѣста. Ледницитѣ, които сж положени по наведены плоскости, немогѣтъ да стоѣтъ неподвижны: тый ся плѣзгатъ и слизатъ малко по малко къмъ низкытъ долове, като влекатъ съ себе камѣнисты массы, съ които сж натоварени. Така, чтото горнитѣ ледове ся стопляють при умѣрениѣ температурѣ, а скалиститѣ откъслечи ся натрупватъ и распростиратъ на продължены планинны, что прѣдѣлять ледника и сж извѣстны подъ имѣ *морени* (леднична прѣспа). Така водата и подъ твърдѣ образъ еще може да съдѣйствува на явленіята за на насященіе на земли, които сега измѣняватъ земный видѣ.

Нека спометнемъ сега нѣщо и за централнитѣ топлинѣ и за вулканитѣ. Промѣненіята на атмосфернитѣ температури, производни отъ разнообразіето на годишнитѣ врѣмена и на климатитѣ, прѣставатъ да са устѣщатъ на едно слабо разстояніе нѣ ватѣ въ земитѣ. Наистинѣ наблюдението показва, че на едни малки дълбочинѣ различно споредъ мѣстата, температурата си остава постоянна сѣщата и въобще равна съ срдѣнитѣ температура на мѣстността. Така въ Парижѣ дѣйствието на годишнитѣ врѣмена не се устѣща вече на дълбочинѣ повече 25 метра; и на това разстояніе отъ повърхността на мѣстото, температурата си остава зимѣ както и лѣтѣ, сѣщата, и термометрътъ показва около 11 градуса стогоград. Но ако тръгнемъ отъ тажѣ точкѣ, и слѣземъ по-надолѣ въ вътрѣшността на земитѣ, то температурата расте успѣшно, спорядъ колкото се слѣза надолѣ. Издирваніята что сѣ могли да се направятъ до сега, показватъ едно срдѣне показваніе отъ 1 градусъ за всяки 33 метра дълбочинѣ. Отъ това слѣдува, че на три километра разстоянія надолѣ отъ точкитѣ на постояннитѣ топлинѣ, температурата на мѣстото трѣба да бѣде 100 градуса, и че ако се поддържа правилно тоя законъ, ще се намери на дълбочинѣ отъ 100 километри повече отъ 3000 градуса, температура доволна, за да растопи всички тѣла, познавани. Вѣроятно е прочее, что централната масса на шибото е още и сега огнено съединеніе, покрито съ твърдитѣ корѣ, на повърхността на които живѣемъ и на които дебелината не трѣбва токо-рѣчи да надминува 40 до 50 километра.

Но тая ни вѣроятностъ за нажеженото състояніе на централнитѣ масѣ на земитѣ ще се потвърди още, ако пригледамы разрушеніята, които земната обвивка е прѣтърпяла въ прѣминилитѣ врѣмена, и които и сега търпи отъ землетресеніята и вулканическитѣ ерупции. За това, като заблѣжимъ вече, че земята е сплескана при полюситѣ а издута при екватора, ние трѣбва да приемамы, че цѣлата ѣ масса трѣбва да е била, както казахмы, прѣвоначално жидка или почти прѣобѣрижта на тестваво състояніе, та сѣ могли и веществениитѣ ѣ частици да се плзгнатъ едни по други и да се подчиняватъ на срдѣобѣжитѣ силѣ, която се произвожда отъ дневното земно движе-

ніе. Опытьтъ и наблюденіето показватъ наистинѣ, че една жидка масса, свободно высяща въ пространството, като ся върти около себе, взима точно образа на земното кълбо, сир. на единъ сфероидъ, сплесканъ при полюсытъ си, а издутъ при екуатора.

Така валчестый образъ на земьтъ, успѣшното повишеніе на тамперетурьтъ, на противъ колкото ся слиза въ глѣбочиньтъ на мѣстото, старытъ и исполинскы разрушенія, на които земната повърхность е была театръ, и на които отпечатьцить е запазила, землостресеніята и волканическытъ еррупціи, които и сега еще дѣйствуватъ, — вськътъ тыя сѣ неоторимы доказателства, че земното кълбо е было нѣкога съвършено нажежено и растопено състояние, и че като изгубило отъ лучеотпущеніето си въ пространството единъ часть отъ първоначалньтъ си топлинѣ, повърхностьта ѣ ся малко по малко втвърдила така, чтото е образувала тькътъ корь, на коьто живѣемъ, и която покрыва еще единъ огиянъ океанъ.

Волканитъ сѣ единъ видъ подземны комины, които служатъ за съобщеніе или следипеніе на внѣтрешностьтъ на земното кълбо съ повърхностьтъ му. Повечето волкани образуватъ планины много или малко издигнѣты, на върха на които ся намира единъ кръгълъ дупкѣ, нареченъ *кратеръ*. Сега познаватъ повече отъ двѣстѣ волканы; тый почти вськы ся намиратъ въ островьтъ или по брьговетѣ на сушить. По главны волканы сѣ: въ Европѣ Хекла, Везувій, Етна и Стромболи; въ Африкѣ волканить на канарскытъ островы и на островъ Бурбонъ; въ Азіѣ волканить на Камчаткѣ; въ Америкѣ Мексиканскытъ и волканить по Андскытъ кордилери. Намиратъ ся и подъ морскы волкани, на които бройтъ е вѣроятно по-значителенъ отъ броя на земнытъ волканы.

Волканическытъ явленія произлизатъ всякога отъ землетресеніята, на които сѣ така да кажемъ, послѣднето дѣйствие. Първый періодъ за образуваніето на волканить ся състои въ едно възвышеніе на единъ опрѣдѣленъ часть отъ земь, на коьто пластоветѣ ся издигатъ и навеждатъ така, чтото съставляватъ единъ могьлъ съ коническы образъ. Рано или късно могьлата ся пропуква, и на върха ѣ ся ископава единъ кратеръ, отъ когато ся исхвърлятъ

отъ време на време газове, изгорѣли вещества и растопени материи, които произлизатъ отъ вътрѣшността на земиятъ. Тия растопени материи се изливатъ по странитъ на могилата, распръскатъ се тамъ въ огняни порои и образуватъ, като истиятъ, утайки, които малко по малко умножаватъ высочината и дебелината на вулканическия конусъ. По нѣкога се случва да се запущи главния проходъ на единъ вулканъ въ горнятъ му чясть: тогава доста често се вижда да се образуватъ хълбочни дупки, които се съединяватъ съ първоначалния проходъ и изново почеватъ да служатъ на сообщеніето, което случайно се бѣ прекъснало. Забѣлжено е, че землетрясеніята, които прѣдшествуватъ вулканическитъ ерупции, въобще изгубватъ силата си или съвсѣмъ прѣставатъ, като стане исхвърлянето на вулкана. Това приключеніе показва, както може и на вѣрно да се приеме, че вулканытъ сж различни естествени комины и *прѣдзапазителны клапи*, които Провиденіето е поставило по земиятъ, чрезъ които да може да излиза разширителната сила на централната топлина, и така да се освобождава земята отъ голѣми съсипванія.

Вулканытъ не работятъ постоянно. Повечето оставатъ въ бездѣйствіе въ едно много или малко значително време, слѣдъ което се показва ненадѣйно една отъ оныя кратковременны кризи, които се наричатъ *ерупции* (исхвърляща). Землетрясеніята, подземнытъ гърмѣжи, испущаніето на сгъстенитъ пары които се исхвърлятъ отъ кратера и се издигатъ на единъ неизмѣримъ огнянъ стълпъ отъ дымъ, сж обыкновенно прѣдвѣстители на вулканическата ерупция. А веднага слѣдъ това се хвъргатъ като запалены фишечи, прашны вещества и изгорѣли металически сгури (смѣтъ), които падатъ далечъ въ видъ на пепеленъ дѣждъ или на камененъ градъ. Отъ дното на вулкана се издига най-послѣ нажежено и лепкаво вещество, нарѣчено *лава*, което папълеа най-напрѣдъ кратера, а послѣ се обръща на вады и потицы които набрѣздяватъ страната на планината и се истичатъ дори и въ равнината, въ които се расширяватъ и распростиратъ много или малко. Това теченіе на лавата обыкновенно се продължава много дни, и ерупцията се свършва съ ново измѣтаніе на прашны вещества и на изгорѣли камъни.

Въ различни точки на земятъ повърхность ся намиратъ коническы могилы, които по нѣкога сж отдѣльны, а по нѣкога наредены много наедно по сжщъ посокъ, и които сж покрыты съ сгуръ и правятъ едижъ кратеро-виднж дупкъ; тѣхъ наричатъ *угаснели волкани*. Тия стари волкани приличатъ твърдъ много на новытъ волканы, что дѣйствуватъ сега: тий имать сжщій видъ, сжщій съставъ, сжщитѣ отхвърлянія на волканическы камъни и пѣсьця, сжщитѣ теченія на лавъ, что покрыва околноститѣ: и понеже огаснѣлитѣ волканы приставаатъ прѣзъ доста врѣме да бѣлватъ лавъ и да исхвърлятъ въ въздуха нажеженытъ си фишецы, то само това е, что нарушава съвършенното имъ подобіе.

Н. А. Навозъ.

ИНДІЕЦА

Источната Индія (Индостанъ) бѣше още во врѣмето на Александра Великий земя на чудесата; този характеръ тя си запазва и до сега. Наистина, дѣ е по богата и по блѣскава въ боитѣ си природата, ако не тамо? Дѣ ся намира злато, маргаритѣ, діаманты, рубини и другы скъпоцѣнны камъниѣ, распрѣснѣти по земятъ тѣй, както камънието по нѣсъ? Дѣ ся намиратъ ароматическы растенія, които развеселяватъ нашето сжществованіе съ деликатныя си вкусъ и пріятната си миризма, ако не въ Индіѣ? Дѣ сж най величественныѣ животны, както голѣмыя слонъ, тигръ царскыя, горделивыя левъ наедно съ гыганскытъ змѣи *Боа* и другытъ въодушевленны сжщества, чудны по силѣтъ, по голѣмынѣтъ и по хубостьтъ си? Сичкытъ тѣзи ся намиратъ събраны въ Индіѣ.

Само единъ челоука е останѣлъ назадъ въ Индіѣ; само той не е могълъ да ся въскачи до величественнытъ тамошнѣ природнѣ голѣминѣ. Макаръ че Индія е была споредъ мнѣніето на сичкытъ историцы, люлката на човѣшкото образованіе, отъ дѣто послѣ Египтенитѣ и Еллинитѣ сж го добили и изнесли за да го прѣдадѣтъ на Римъ, а чрѣзъ Римъ и на сичкытъ западны народы, които сж сега на върха на цивилизаціѣтъ, при се това Индійцитѣ

сж останѣли много назадъ. Тѣзи учители на човѣшкыя родъ останѣли сж сега най педостойнитѣ и неспособни ученици. Коя е причината на това важно, нѣ печално явление? Причината е, че общественныѣ имѣ отношенія сж твърдѣ погрѣшени, каквото е напр. странното и глупаво неравенство, което сжществува тамъ между хората. Ъто едно любопытно нѣщо? Кытай, тѣзи най стара и най голѣмѣ въ свѣта държава, станала е за оплакваніе като нѣма свободж. Въ Кытай сичкы сж равни, равны обаче както робѣто прѣдъ Всемогъщія бастунъ на деспотина императоръ, който ся казва сынъ на небето. Въ Индіѣж пѣжъ, долнината и слабостъта на народыѣ е причинена отъ неравенството на хората, и тѣзи за оплакваніе слабостъ достигнѣла е до единъ такъвъ не чютъ стѣпень, чтото 30,000 Англичанѣ дръжѣтъ подъ иго то си едно население отъ 120 милиона хора и едно пространство земѣж по голѣмо отъ цѣлѣтъ Европѣж.

Иска ли нѣкой да има идеѣж за неравенството на хората, да чете нѣщо за Индійскыѣ касты; тамъ ще види четири категоріи хора, отличны едни отъ други. Най благородната каста е кастата на Брахманыѣ (поповеѣ) и най потѣпканата и прѣзрѣната сж парітѣ (селянието, слугыѣ). Тамо Брахманина има не само сичкыѣ права, сичкыѣ хорескы кѣщя отворены и даже женыѣ на расположеніето си, нѣ на тѣхъ гледатъ като на святцы, които ся осквърняватъ ако ся допрѣжъ до другыѣ касты или ядѣтъ съ нѣкого, който не е отъ кастѣтъ имѣ.

Едно друго забѣлѣжително явление въ Индіѣж (а че и въ цѣлыя Истокъ) е фанатизма на хората да ся измѣчватъ самы съ разны страшны мѣжы, като мыслѣтъ че съ това святѣтъ божественното сжщество. Свѣждѣ дѣто челѣка е робъ, той гледа на Господа като на единъ страшенъ самодържецъ, комуто аресва униженіето и страданіето на побиненыѣ му. Само свободный челѣкъ ся кланя на божество, на най благовоително сжщество, защото е и най съвършенното. Коя ще религыя, която прѣдричя мѣченія, не е на върха на съвършенно-то покаяніе за истиннѣ тѣ религіозность, която е непрѣсѣхванѣя источникъ на наше-то шастіе.

За да дадемъ на читателитѣ си нѣкакво понятіе за от-

пошението на индийскитѣ касты еднакъ къмъ другъ и за фатизма на религіозното измѣчваніе, които сж на модѣ тамъ, ний ще извлечемъ нѣщо връхъ този прѣдметъ отъ единъ прѣдговоръ на една лекціѣ отъ Германскій ученъ Е. Роера, който е былъ дълго време въ Индіѣ.

Ето что казва този человекъ:

Между многото нѣща, които срѣща человекъ по Индійскитѣ улици, е и туй любопытното: да види единъ челекъ отъ една по долниѣ кастѣ да пада на колѣнѣ прѣдъ единъ Браминъ, като го срѣщаше, да излива водѣ връхъ краката му и сетѣ да събира тѣзи водѣ въ единъ мѣденъ сѣдъ и да ѣхъ нѣе съ неисканно удоволствіе, въображающитъ си, че чрѣзъ туй неговото тѣло и кръвъ ся присѣдиняватъ съ краката на единъ Брахманинъ, т. е. съ божественный прѣдставитель на земѣтъ. Друго едно любопытно зрѣлище е и това. Като идемъ на нѣкоѣ рѣкѣ, която минава за общѣ банѣ, какво ще видимъ тамо? Съ стотины хора отъ разны полове и възрасти кѣпѣтъ ся тамъ изедно голы-голничичкы, съ дългѣтъ си расплетенѣ косѣ, която стига до кѣлкытѣ имъ. Мыѣтъ си тѣлото и си перѣтъ дрѣхытѣ съ голѣмѣ ревность. Посрѣдъ имъ стои единъ Брахманинъ, който ся познава изведнѣждъ по бѣлѣтъ панделикѣ, която държи въ една рѣкѣ, когато съ другѣтъ рѣси другытѣ, за да ги святи, бърборащитъ въ сѣщото време и молитвы, които нито самъ отбира, нито прѣдѣдитъ му отъ прѣди хыляды години сж отбирали. По краищата на рѣкѣтъ стоятъ множество хора, които продаватъ цвѣтя, тѣмянъ и други нужды за жертвѣ прѣдметы. До тѣхъ стоятъ легіоны *Синхамы* т. е. подвижницы, голы и отъркалены въ пелелъ; тѣй ся приготвятъ за мѣченія, които слѣдватъ редовно сѣкъ день като една божественнѣ службѣ.

По ужасно е слѣднето зрѣлище. Да излѣземъ въ празничныя день нарѣченъ «*Шярукъ Руя*», този празникъ е посвятенъ на едно божество *Кали*, съпруга на бога *Сива*, който ся счита за начало на доброто и на разрушеніето. На 1½ часъ далечъ отъ Калкутъ (въ селото Кали-Гаптъ) ся тържествува този празникъ. Хыляда туземци отиватъ тамъ отъ това голѣмо градище (Калкутъ) и ся събиратъ на тамкашныя пазаръ. Единъ адскы шумъ отъ тимпаны и

кымвалы ечи тамъ, защото сѣка компанія е съдружена съ музикъ. На сѣкдаѣ ся виждатъ страшни измѣчванія. Едни отъ тѣзи фанатицы си дѣбѣйтъ обѣтіята и прѣкарватъ вѣже прѣзъ дупкытѣ; други си дѣбѣйтъ рѣцѣтѣ, кѣлкытѣ и даже языка и пѣхѣтъ отравителны зѣмъ! За да покажѣтъ, че не усѣшатъ болкы, нарочно теглѣтъ мѣсата си на самъ на татѣкъ и въ туй вѣме играѣтъ и ся крѣшѣтъ като луды. Множество отъ ся унася и халосва отъ спиритливото пиѣне, наречено Гинжа. Който отъ Европейцытѣ са поѣже между тѣзи религіозно-фанатически купища, неговый животъ е въ опасность, особенно ако са намѣри пѣкой поѣтъ да раздразни върху му множество-то. Индійскытѣ полове ся вѣротърпимы; оттуй поѣкога ся глѣдѣтъ христіанскытѣ миссіонери да проповѣдѣватъ посрѣдъ тѣзи фанатицы Евангеліето. Нѣма съмнѣніе, че проповѣдитѣ имъ не правѣтъ никакво впечатленіе на Индійцытѣ и че смѣлытѣ миссіонери си отиватъ съ миромъ и не стигатъ славѣтъ на мѣченицытѣ.

Тѣпната най сѣтѣ отива до храма на божеството Кали и сичкы ся хвъргатъ вѣтрѣму съ еднѣ страшни бързинѣ; нѣ на вратата на храма стоѣтъ божественытѣ полове и помагатъ на множеството да ся наранява. Едни ся простирѣтъ голы на земѣтъ и полове-тѣ имъ набодѣватъ тѣлото съ иглы. На друго мѣсто ся вижда забытъ въ земѣтъ высокъ до 20—30 крака стѣлпъ, и горѣ на него ся намира врѣзано дърво, което ся върти. На края на дървотѣ е укаченъ челѣкъ съ желѣзны кукы забыти въ месата на гърба му, и тѣй го въртѣтъ съ нечютѣ бързинѣ. При стѣлпа стоѣтъ мнозинѣ, които го чѣкатъ да си свѣрше прѣдписанытѣ мѣченія за да имъ доде и тѣмъ рѣда, тѣй както чѣкатъ момичетата да играѣтъ на хорото. Въ друго кѣще на храма ся сѣди выкокѣ до 10 крака скелѣтъ, при основаніята на кѣято стоѣтъ забыты желѣзны изострены прѣчкы и съ стотины фанатици хвърлѣтъ ся отъ скелѣтъ врѣхъ тѣзи остры прѣчкы, които ся забиватъ дѣбоко въ месата имъ, на което сичкы выкатъ: Хариболь! Хариболь! (Великый Боже Хари!) При глѣдѣтъ на тѣзи страшни сѣны, говори нашія пѣтникъ, челѣкъ може да ся усумни, че свѣглината на образованіето нѣкога ще огрѣи и тѣзи фанатически варвары.

Какъ си мѣзатъ сичкыѣ религиозны фанатицы въ свѣта! Испанската католическа инквизиція и тя знай да изнаѣри много орѣдія за измѣчваніе, може и по многочисленны отъ Индійскыѣ, съ туй различіе само, че инквизиціята бѣше по разбрана, защото когато Индійцитѣ сами ся мѣчжѣтъ, инквизиціята измысли теглилки и мѣченія за други, като сама си поживѣ добръ. Ето върховенството на цивилизаціята!

ХАРАКТЕРИСТИЧЕСКИЙ

НАЙ-ГЛАВЕНЪ ЗНАКЪ НА СЛАВЯНСКЫТЪ ЯЗЫЦИ ВЪОБЩЕ И НА БЪЛГАРСКЫЯ ОСОБНО

или

*Возвратно-притенятелното тѣло мѣстоименіе и
Българскыѣ писатели.*

Никой народъ не гасѣе :
Дори му языкъ живѣе,
Негово Бытіе ясѣе ;
Ала като люто змѣе
Чюждо тамъ са віе,
Дѣ за него чюство гасѣе :
Духътъ и славата гніе.

(В. Ганка.)

Человѣкъ са отличава отъ другыѣ животны по това, че има и *говоръ* — най-изряденъ знакъ, че той е нѣщо по-горно — че е человѣкъ (чело-всѣхъ вѣковъ въ всичко).

Говоръ е онова качество съ което человѣкъ са възвышава отъ състояніето общо на сичкыѣ животны на стъпень человѣческый. Той е голѣмо, огромно скривалище въ което человѣкъ скрива всичко, що съ опытъ въ теченіето на много вѣкове е могълъ да научи, да измысли и съ разумѣтъ за правило на умственыйтъ и нравственыйтъ животъ да установи, скрива го, като въ всеобщъ ссѣдъ за зимовище, като богатство всегда нужно.

Языкътъ пакъ, който е говоръ въ по-тѣсенъ смьслъ, зазва, Гердеръ, важна часть въ литературатъ.

Языкѣтъ е инструментъ, скривалище, съдържаніе и форма на литературѣтъ.

Като инструментъ, языкѣтъ има нуждѣ отъ обработваніе, което става съ усъвършенствуваніето на наукѣтъ на които е той оръдіе.

Дѣ е дѣдовия нашъ старобългарскый чистъ языкъ?!!!

Съ такѣвъ способъ да са обработва нашия сегашенъ българскый языкъ за злѣ честь досенова не е могълъ; защото отъ еднѣ странѣ състояніето му, а отъ друга заобыкалытъ много му сѣ прѣчили и прѣчатъ; а да ли и кога щѣтъ са отстрани и прѣста отъ да му прѣчатъ?— Грыжата за това само на врѣмето ли трѣба да възлагаме?

Това като земемъ въ вниманіе, нека са стегнеме и кой какъ може (стига да е вѣщъ въ такыва нѣща) да работиме за оправяніето и улущеніето на своя майчинъ языкъ така щото да го направиме съ врѣме по-способенъ да бѣде оръдіе на наукѣтъ, поне колкото е възможно, защото е знайно, че нищо не е съвършенно подъ небето.

Прочее, азъ съ това си писмо не че са наемамъ да оправямъ языка, защото то е работа на филолози и способности мѣжѣ, нѣ като ододавна срѣщамъ такыва нѣкои погрѣшки и злоупотрѣбленія въ книжовнія, както и въ говоремия языкъ, и като никой отъ достойнытъ ни мѣжѣ не е обърналъ досенова никакво вниманіе на това, тѣ рѣкохъ да подканѣ и подбудѣ оныя отъ българскытъ наши учени, които са занимаватъ съ подобны нѣща, да обѣрнатъ вниманіе по скоро и отблизо на прѣдмѣтътъ за който пиша писмото си, както и на много други точки и параграфы изъ българскыйтъ языкъ, та малко по малко да са изглади и успособи за оръдіе добро на наукѣтъ, които и на него щѣтъ захванатъ да са разработватъ.

А сега ще пристѣпнѣ къмъ прѣдмѣта си:

За Славянскытъ, а особенно за Българскытъ възвратно-притяжателны мѣстоименія.

Всѣкытъ Славянскы языци на свѣта иматъ такова едно характеристическо свойство да употрѣбаватъ възвратно-притяжателны мѣстоименія: себе са (ся) и свой и въ тритѣ лица и числа напр.: *надамъ са на себе си, надамъ са на себе си, нада са на себе си; надаме са на себе си, надаме са на себе си, надатъ са на себе си; а не надамъ са на мене си, надамъ са на тебе си, нада са на него си; надаме са на несѣ си, надаме са на васѣ*

си, надать са на тѣхъ си. Това свойство у другыѣ языци, освѣтъ Славянскыѣ, не са намира. Така напр. Латинеца казва: laudo me, laudas te, laudat se; laudamus nos, laudatis vos, laudant se; което по начему значи: *хвала са хвалишь са, хвали са; хвали-ме са, хвалите са, хвалятъ са.*

Френеца казва: Je me loue, tu te leues. il se loue; nous nous louons, vous vous louez, ils se louent. (Хвала са и прч.)

Нѣмеца казва: Ich lobe mich, du lobst dich, er, sie, es lobt sich; wir loben uns, ihr lobet euch, sie loben sich. (Хвала са и прч.)

Гърка употребява въ таквъ случай свойтъ срѣднѣ глаголъ.

Оттука видиме, че другыѣ языци, освѣтъ славянскыѣ, употребяватъ възвратното мѣстоименіе и въ двѣѣ числа, иъ само въ третѣето лице.

Возвратно-притяжителното мѣстоименіе *свой* другыѣ языци незнаятъ; та за това тѣ употребяватъ въ таквъ случай, притяжителното: *мой, твой, неговъ, нашъ, вашъ, тѣхънъ.*

Мѣстоименіята *са* и *свой* иѣкакъ си особно напичяме възвратни за това, че всякога са отнасятъ къмъ подлога на прѣдложеніето и като такыва бывать поставены на мѣстото на първото и второто лице на мѣстоименіята всѣдѣ, гдѣто, Француз., Нѣмскый, Латинскый и други языци повтарятъ мѣстоименіето на едното и сѣщо лице.

Така напр. Славянина казва: *ще си купѣхъ книгѣ за свои пары; щешъ си купишь книгѣ за свои пары; ще си купи книгѣ за свои пары; ще си купиме книгѣ за свои пары; ще си купите книгѣ за свои пары; ще си купѣтъ книгѣ за свои пары; когато Нѣмеца, Френеца и дрѣ. толкова казватъ сѣщото така: щѣхъ купѣхъ мене си книга за мои пары, щешъ купишь тебе си книгѣ за свои пары, ще купи нему си книгѣ за неговы пары.*

Латинскы са казва: amo meum fratrem, amas tuum fratrem, amat suum fratrem; amamus nostrum fratrem, amatis vestrum fratrem, amant suum fratrem.

Французина казва: J'aime mon frère, tu aimes ton frère, il aime son frère; nous aimons notre frère, vous aimez votre frère, ils aiment leur frère.

Нѣмеца казва: Ich liebe meinen bruder, du liebst deinen bruder, er, liebt seinen bruder; wir lieben unserem bruder, ihr liebet eueren bruder, sie lieben ihren bruder.

Това на Българскы (или на кой да е Слав. языкъ) правилно са прѣвожда така: *обычамъ брата си (своя братъ), обычашъ брата си (своя братъ), обыча брата си (своя братъ);* *обычае брата си (своя братъ), обычате брата си (своя братъ), обычать брата си (своя братъ).* Въ подобны случаи, обаче, нашитѣ прѣводачи особенно злоупотребяватъ възвратно-притяжителното мѣстоименіе като пишеть: *обычамъ моя братъ, обычашъ твоя братъ, обыча неговъ си*

братъ, обичае *нашій* братъ обичае *вашій* братъ, обичае *тѣхъ* *нашій* братъ.

Нека погледнеме сега на: « *надамъ* са на мене си », « *ша* си купѣ книгѣ за мои си пары », « *обичамъ* моя си братъ » какво щемъ видиме? — Нищо друго освѣтъ чистъ букваленъ прѣводъ отъ не славянскитѣ языци. Дѣ е тука характеристическыя знакъ на языка ни? — Съ подиганіе рамена, имаме на това отговоръ, или ако имаме, той е кривъ.

Такыва положны злоупотребленія срѣщаме въ языка си на сѣ-вѣ, страицѣ, и това до толкова осквернява языка ни, щото само по нме остана славянскій; за това тука подканямъ сега българскитѣ до сегашни и отсегашни писатели и прѣводачи да обръщатъ най-го-лѣмо вниманіе и на характеристическыя тозъ знакъ *своего* языка, каквото за напрѣдъ да исчезне тая мръсна погрѣшка изъ чистия ни българскій языкъ та така да стигнеме и въ това другитѣ си бра-тия славяне.

За да покажѣ на братіята си българе примѣри въ които явно са види злоупотребленіето на характеристическыя знакъ въ българ-скій языкъ, *ша* приведа ѣмкон и други само както изъ говоримия, така и изъ книжевния языкъ и то такыва въ които изведиѣ са познава погрѣшката.

Така въ обыкновенния языкъ казватъ: « *азъ* не зехъ *ризѣтъ* въ чанѣтъ, *иъ* *иъ* зехъ *връзъ* мене си » (намѣс. *връзъ* себе си). « *Азъ* *ѣмахъ* пары да са *грыжѣ* за мене си » (намѣс. за себе си) После казватъ: « *Азъ* са *грыжѣ* за мене си, *ты* са *грыжишь* за тебе си, онъ са *гамжи* за него си; *няя* са *грыжѣ* за насъ си, *выя* са *грыжѣ* за васъ си, онія са *грыжѣ* за тѣхъ си » намѣсто: *Азъ* са *грыжѣ* за себе си, *ты* са *грыжишь* за себе си, онъ са *грыжѣ* за себе си; *няя* са *грыжѣ* за себе си, *выя* са *грыжѣ* за себе си, онія са *грыжѣ* за себе си.

Това послѣдното е сега често славянско свойство, когато гор-ното е букваленъ прѣводъ отъ ѣмкой не славянскій языкъ. Още казватъ: « *На* *нали* сме си *наши* » (намѣс. на ли сме си *свои*). « *Азъ* *рѣкохъ* на баща *ми* да ми купи книгѣ » (намѣс. *азъ* *рѣкохъ* на баща *си* да ми купи книгѣ). « *Той* си *зель* *неговѣтъ* шап-кѣ » (намѣс. *той* си *зель* *своѣтъ* шапкѣ). « *Той* си *похарчилъ* *неговѣтъ* пары » (намѣс. *той* си *похарчилъ* *своѣтъ* пары). « *Не* може Богъ съ *неговѣтъ* си критическы издирванія да увѣри *человѣ*ка » (не може Б. съ *своѣтъ* си критичес. издир. да увѣри *человѣ*ка). « *Той* си е увѣренъ на *неговото* си » (намѣс. на *свое*то си) и др. мн. безброй. . . .

Както изъ говоримия така и изъ книжевния языкъ като при-вождамъ примѣры, въ скобы турямъ какъ трѣба да са каже по свойството на языка. При това зубѣлѣжвамъ че тука привождамъ примѣри отъ списанія и книги вобще такыва, които сѣмъ достаа до-рѣкы, защото тука имаме освѣтъ ѣмкон само книги, вѣстници (и то не всѣкы) и ѣмкое періоническо списаніе. Примѣри, които

свидѣтельствувать какъ слѣпо са отстапва отъ свойщината на языка ни, имамъ грамадѣ, нъ за да не стане писмото ми извънредно дълго, то подавамъ и показвамъ само нѣкои и други отъ тѣхъ и то отъ по-личны мѣста изъ книгытъ и вѣстницитѣ за по-лесно нахожданіе, както слѣдва :

(Слѣдува.)

ПРОИЗВОДСТВО НА СЫРЕНІЕТО.

—0—

Сурово сыреніе французско. Въ Франція правятъ сурово сыреніе, сир. при долна топлина, по слѣдующій начинъ. Млѣкото са прѣцѣжда сутрина и вечеръ и са подсирва незабавно. Подырѣ 5 четверты на часа съсиреното млѣко са раздробява съ една бъркачка и са събира въ единъ ссждъ съ надунчено дѣно. Като тури ссжда на лавицата, мандраджія са качи горѣ и почева да тѣпче тѣстото съ рѣцѣ и съ крака, каквото да му изцѣди сичката суроватка. Тѣканието са продължава единъ часъ и половина и никогда не позволяватъ да са съкращава, защото мислятъ, че топлината на краката и рѣцѣтъ придава на сыреніето добро качество. Тѣстото подырѣ това са турга въ голѣма ссждица и са оставя да кисне 48 часа, — което го прави доста гѣбесто и шупливо. Тогава го умѣсватъ добръ, като му тургатъ нужната соль, и го изсипватъ въ формата, която е валчеста. Тука сыреніето са натиска 24 часа, подырѣ поето са изважда и са прѣнася въ зимника, дѣто са прѣглежда добръ и дѣто често са отрива съ една кърпица, намокрена съ прѣсна вода. Малко по малко кората на сыреніето почева да са зачървява, а това е единъ знакъ на добро качество. Съкы валякъ отъ това сыреніе тегли отъ 28 до 38 оки.

Англійско. Производството на сыреніето въ Англія е станало твърдѣ важно и обширно, и между Англійскы-тъ сыренія почетно мѣсто държатъ сыреніята на Честеръ, на Глоистеръ, на Норфолкъ, на Стилтонъ, на Вилтширъ и на Суффолкъ. Сичкытъ сѣ направены за дълго трайніе и сѣ прѣминади презъ силно натисканіе.

Честерското сыреніе става отъ небито мѣко. Мѣкото са натопля до 30°, боядисва са на чървено съ бакъмъ, подсирва са и са пази топло до половинъ часъ. Подырь това сыреніето са отбира съ рѣцѣ, нарѣзва са и са посолява. Подырь 6 часа то са турга подъ натисканіе и стои тамъ 8 часа, като са подупчи добръ, за да му истече суроватката по лесно. На другый и на третій день то пакъ са турга подъ прессата (на скенджа), подирь кое-то са насолява, като са натрива съ ситна соль и като са тури въ прѣсолъ два три дня. Слѣдъ това го държатъ осемъ дня на лавицата, като го порѣсватъ съ малко соль два пѣти сѣкы день. Тогава измиватъ сыреніето съ топла вода и съ топла суроватка, отриватъ го и го оставятъ да сѣхне три дни. Като го натріятъ съ прѣсно масло, прѣнасятъ го въ зимника, дѣто то стои 2—3 години, додѣто стане добро за яденіе. Вкуса на това сыреніе е малко остъръ и пеперливъ, нѣ траяніето му е твърдѣ голѣмо. Вслѣдствие на тая трайность, то е станало прѣдмѣтъ за голѣма търговія.

Глочестерското сыреніе са цѣни повече, защото има сладкъ и пріятенъ вкусъ. Производството на това сыреніе прилича на производството на Честерското, само не са държи толкози дълго врѣме въ зимницѣтъ.

Голландско. Въ Голландія излизатъ различни сыренія, отъ които найъ распространено въ търговіята е онова, кое-то са прави на главы. Начина на производството на това сыреніе е нѣщо сръдне между Французскый и Англійскый начини. Сыреніето са оставя по малко да кисне, нежели въ Франція, а натисканіето му бива по силно. Когато са соли, то са турга и въ прѣсолъ. Отъ тѣзи различія излязъ едно сыреніе много кораво, и тѣй набито, щото не-прѣпуща въздуха. Това прави Голандското сыреніе твърдѣ трайно. Голландското сыреніе са прави отъ небито мѣко и са подсирва скоро въ дървени голѣмы ведрицы. Като са съсири, то са събира съ рѣцѣ и са гѣче въ сѣдове съ надупчени дѣна. Подырь това турга са подъ прессата заедно съ формата, и са натиска много силно, за да пусти една часть отъ каймака си. Отъ този каймакъ изваждатъ масло чрѣзъ бѣяніе. Откакъ са посолятъ, главѣтъ са оставятъ въ зимника около четири недѣли, додѣто пожъл-

тълятъ отвѣтъ. Главитъ биватъ различни на голѣмина, отъ $1\frac{1}{2}$ ока до 3 оки.

Въ Франція правятъ едно друго сыреніе, което са казва *Рокеферско* и което са счита за царь на сыреніята. Него правятъ отъ овчѣ мѣко, въ което вливатъ и малко козе, за да стане бѣло. Сутрѣшното мѣко са турга сурово, нъ вечернето са сварява, за да не въскисне до заранята. Като прѣвѣдятъ мѣкото и му турятъ сирещето, бъркатъ го съ една прѣчка, безъ да го докачатъ съ рѣка. Подырь това събиратъ сыреніето и го тургатъ въ една прѣстена глечосана форма, дѣто стои до три дни. Като го извадятъ отъ формата, сыреніето са турга на едно чисто платно и са оставя да сѣхне 5—6 дена. Тѣй изсушеното сыреніе са прѣнася въ зимницитъ, дѣто са усолява въ продълженіе на 7—8 дни. Като стои въ зимника 3—4 мѣсеца, сыреніето става готово за яденіе и са пуца на проданъ. Доброто Рокеферско сыреніе бива мазно, сладко, безъ сѣкаква киселина или горчивина, бѣло и напѣстрено съ сини жилки. Тѣзи сини жилки ставатъ и отъ само себе си, когато стои сыреніето дълго врѣме въ зимника; нъ производителитъ не щѣтъ да чакатъ толкозъ врѣме и ускоряватъ тѣхното появленіе искусвенно. Тѣй сбиватъ на прахъ плѣснивъ хлѣбъ и го размѣсятъ въ сыреніето, когато го подсирятъ. — Това сыреніе са прави въ едно село и въ околността му и докарва ежегодно до 3,000-000 франга на мѣстото. Подобно, нъ по долне сыреніе правятъ и подъ гората *Сенис* и около Парижъ.

Люксембургско. Въ Люксембургъ правятъ бито сыреніе безъ сиреще, само съ оставяніе на мѣкото на въздуха. Като са прѣсече мѣкото и са сѣсири, сыреніето отбиратъ и го натискатъ цѣли осемъ часа. Подырь това то са умѣсва съ рѣцѣ, натрива са съ соль и са турга въ една сѣднина, дѣто го оставятъ да въскисне до тогава, додѣто пожълтѣе и почене да пуца миризма; тогава го стоплятъ въ единъ котелъ, тургатъ му яйца, каймакъ и една чаша ракия и го мѣсятъ съ рѣцѣ, додѣто заякне. Наконецъ сыреніето са турга въ голѣмы делвы и са оставя на сухо мѣсто, дѣто нѣма топлина. — Има и другы видове сыреніе, каквото *Сканско* сыреніе и *Страцино* въ Италия, нъ понеже не сѣ твърдѣ распространены, ный ги оставяме на страна.

До тука говорихме за сыренія, които са солятъ подырь натисканіето, сир. коравы. Да кажемъ сега и за опъзиви-дове сыреніе, които са солятъ меки, мокры.

Брійско сыреніе въ Франція. Това сыреніе са прави около Парижъ и са продава на Парижкый пазаръ. То излазя до 2,000,000 омы ежегодно и по формата си прилича на нашитъ кашкавалы. Питыгъ му теглятъ около до 2 омы.

Млѣкото са излива въ една голѣма ведрица, додѣ е еще топло отъ доеніето и са подсирва незабавно, като му са турга една лъжица сиреще на 9—10 омы млѣко. Подырь това са покрыва и са оставя да си почине до единъ часъ. Когато млѣкото са съсири, отбиратъ сыреніето и го тургатъ въ формы, дѣто го оставятъ 24 часа, за да са оцѣди добръ. Тогава прѣобръщатъ формыгъ и насоляватъ сыреніето само отъ една страна; на другы день го обръщатъ пакъ и го насоляватъ отъ другата страна. Слѣдъ това нареждатъ питыгъ на полицы и съкы день гы прѣобръщатъ, като глѣдатъ да не сѣхнатъ много, нито пакъ да бѣждатъ влажны. Ако е мѣстото влажно, прѣнасятъ гы на по сухо, и наопжкы. Тоя начинъ е много простъ, ефтинъ и става твърдъ малко орждя. Подырь 3 недѣли сыреніето бива готово и са изважда на проданъ. Нѣкои производители употребяватъ еще една операція за усъвършенствованіе на *Брійското* сыреніе. Тый зематъ една бѣчва и като постелятъ на дѣното плѣва отъ овѣсъ, нареждатъ единъ редъ сыреніе, върху което тургатъ нова плѣва и вторы редъ сыреніе. Така нареждатъ плѣва и сыреніе, додѣто са напѣлны бѣчвата. Бѣчвата са оставя на хладно, нѣ не влажно мѣсто, нѣколко мѣсеца и сыреніето получава новы съвършенства. То става по тѣнко, деликатно и по размазано. Когато послѣднѣто качество достигне прѣдѣла, който искатъ да му прѣдадѣтъ, сыреніето са изважда и са нарежда на полицыгъ. ; пакъ то ще са обърне на каша.

(Слѣдуба)

ЦАРЬ БОРИСЪ И ИДОЛОПОКЛОННИЦИТЪ.

I

И разаренихъ бояри
 Съ ведомжитъ що бѣхъ тамъ
 Надхвани отъ жрыци стари
 Служители въ Перуновъ Храмъ,
 Въстанахъ противъ Бориса
 Катъ кръвожадни врагове.
 Че той на Бога покориса :
 Отвърли лъжовни богове.
 И на народа удивленій
 Уплашенъ, грозно развълненій
 Тий викахъ въвъ лудинъ :
 « Що чакате ? . . . Перунъ паднѣ !!,
 « Паднѣ великій богъ безъ слава
 « Кой съ гръмъ небето управлява
 « Святѣятъ му кумиръ страшенъ
 « Струпа ся земна му обитель,
 « И жертвеникъ му оскверненъ
 « Борисъ, нашъ царъ и повѣлителъ.
 « Борисъ прѣгърна Богъ лъжливъ !
 « Богътъ на врага ни зловѣрний
 « Той на прѣстола, горделивъ
 « Съсь жезъла въ рацѣ си скверни
 « Съди ! . . . Въ нечистый му палатъ
 « Да идимъ ! и вѣнеца златъ
 « Да му отиѣмемъ безъ забава.
 « Съсь неговый животъ и слава
 « Неще ни бѣде вече царъ !! . . .
 « И на мѣсто му да са качи
 « За нашъ войвода, господаръ,
 « Другъ кой да знай да слави тачи . . .
 « Гръмникъ Перуна най великъ
 « Давачъ на гръмъ и на стѣтликъ.
 « Какъто было отъ прѣжне вѣме
 « Какъ правилъ сѣ го дѣди
 « И Крумъ юнакътъ най-големый
 « Кой вси врази си побѣди ! . . .

« Така можа-щемъ прѣговори
 « Ный яростнитъ богове
 « И всички силны духове,
 « Кой катъ виждатъ днесъ отгорѣ •
 « Безчестьето що имъ станѣ
 « За наказанье щѣтъ проводятъ
 « Гладъ или моръ на васъ — народътъ
 « Иль друга пакъ злочестинѣ!
 « Да ся не бавимъ тука вече,
 « Отстъпникътъ не е далече :
 « Да идемъ да го оковемъ
 « Перуну слава да дадемъ.
 « И да си подновимъ святиня
 « Безбожникътъ що върли въеъ тия ! »
 Отъ тѣзъ слова ожесточенъ
 На бой за вѣра приглашенъ
 Народъ спусна ся суевѣрный
 Противу царя нововѣрный !

II.

Отъ връхъ свой сыйный Вишеградъ
 На Словото въртопъ прѣвъ, свѣтъ,
 Благочестувиятъ владѣтель
 Пълнъ съ миръ, съ съ святостъ, съ добродѣтель
 Видѣ сганѣта съ съ буенъ ревъ
 Като обиколи двореца ! , . .

Далечъ отъ страхъ или отъ гнѣвъ
 Той коленичи прѣдъ Твореца
 Прѣдъ царя вишній на Сіонъ,
 Кого позна прѣдъ малко онъ.
 На нѣго увѣренъ съ надежда,
 Той проси помощъ къмъ врази,
 Прѣдъ ликъ свѣтый му лѣй сълзи,
 Съ молба висока и горѣща !
 И нѣговъ чистый гласъ стигнѣ
 Тамъ до всесилно Провиденье :
 Видѣ внезапно въ изпълнение
 Че стая та въ огънь свѣтнѣ
 И озари-ся отъ незнайно.
 И какъ на царьтъ Костадинъ,

Яви ся свѣтъль крѣсть единъ
 Кой грѣяше до толко саяно
 Че затымни и бѣлый день.
 Паднѣ тамъ царѣть заслѣпенъ,
 И верѣдъ свѣтлика тозъ чудесенъ
 Зачу прѣсладѣкъ гласъ небесенъ
 На Ангелскый подобенъ гласъ
 Кой викане вѣвъ оня часъ :
 « Борисе ! ты си вѣчь помазанъ
 « Отъ Бога ! Тозъ крѣсть тебѣ показанъ
 « За тебѣ ще бѣде вѣренъ знакъ,
 « Че ще падвѣишь всякой врагъ !
 « Избра го ты, съ душа пріемнѣ
 « За туй ще ти е помощникъ
 « Прѣзъ сичката ти жизньъ земнѣ !
 « Не бой ся ! Богъ тебѣ мѣченикъ
 « Не иска никакъ да направи ;
 « Той пакъ тя славенъ тѣй остави
 « И мощенъ та да просвѣтишь
 « Народъ твой въ свѣтло христіанство.
 « На царство въ цѣло му пространство
 « И дирить да излишишъ
 « На тма и Идолопоклонство.
 « Пакъ ти ще да ся наградишь
 « Съ безсмъртна слава отъ потомство !
 « Иди съсъ крѣсть ! ще побѣдишь ! »
 Тогава всичко въ мигъ исчезна
 И крѣсть и гласъ и свѣтлинѣ,
 Борисъ съсъ бодрость ся вдѣхнѣ
 Отъ Ангела кой вѣчь възлѣзна . . .

Съсъ миренъ и спокоенъ лѣкъ
 Той къмъ прозорца ся навежда
 Видѣ народа съ буенъ викъ
 Рукиль безъ прѣнорецъ, безъ вожда
 Отвѣнъ палатни твърдини
 И тѣхны забести стени;
 Видѣ че тичать съ бѣгъ размирный
 Вѣвъ тоя градъ великъ, обширный
 Съсъ шумъ, стрѣли и нокове

И съ най-свирепы викове.
 Войникъ, търговецъ и чиновникъ,
 Перуну всякъ горѣщъ поклонникъ;
 Чу какъ изъ куптъ подлуденъ
 Ечяхъ гласове всечути ;
 « Борисъ да падне тоя день
 « Подъ ударитъ наши лютѣ ! »

Съ оржженосци окръженъ
 Съ велможи малко придруженъ
 Кои тога въ дворецъ намѣри,
 Далечъ отъ врагъ да потрѣпери
 Къмъ главнитъ врата тръгна
 Обръженъ катъ во врѣме бойно !
 Огънь въ очѣ му катъ свѣтижъ,
 Съ гласъбодѣръ, тихъ, съ чело спокойно,
 Като вдигна свой кръсть священъ
 Казува на другари смѣли :
 « Богъ, съ ангелъ ми яви тозъ день
 « Че то ъ народъ обзъмѣли
 « Кой ни обиколи отъ врьсть
 « Ще да го покоримъ ный лесно
 « Съсь сила тайна и чудесна
 « На оня, кой на тозъ святъ кръсть
 « Е пъкога за насъ былъ распнѣтъ !
 « Бждете мѣжественни вси
 « Въ бой съ царскы, богуви врази,
 « Они отъ страхъ щѣтъ ся прѣхласнѣтъ
 « Напрѣдъ ! отваряйте врата » !
 Тога сганѣта съ викъ налѣтя
 Въвъ двора най-ожесточена
 И страшенъ стѣчъ ся тамъ поченъ
 Размѣсенъ съ хули съ плачъ и кръвь !
 Борисъ подкрѣпанъ съ ангелъ горенъ
 Ся бѣе тамъ ; всждѣ е прѣвъ,
 Всждѣ е храбръ, необоренъ ! !

(Слѣдува)

И. Вазовъ.

БИБЛИОГРАФИЯ

БАЩИНЪ ЯЗЫКЪ

Отъ Д. В. Манчева. I, II и III книжки, издание трето.

Бащинъ языкъ на Г. Манчева е единственната книжка въ нашия языкъ, която отговаря най-много на условіята на новитъ и разумни педагогически начала; той е най-сполучивъ опытъ да са приложатъ тѣзи начала на дѣло и да са дадатъ на дѣцата за първоначално обучение на четмо и писмо, такъвизи книжки, които не само да ги улеснява въ обученіето, нъ еще което е по-важно, да имъ възбуждатъ любознателността и да имъ запазватъ охотата къмъ книгата и къмъ училището. Еще нѣколко издания и поправки, и «*Бащинъ Языкъ*» на Г. Манчева ще получи онѣзи качества които ще го направятъ неопѣнимъ за първоначалното обучение, разбира се, ако Г. Манчевъ продължава да внася въ него онѣзи поправки, които са покажатъ за нужни отъ критиката и отъ опыта. До сега книгата е прѣпечатана два пѣти и двата пѣти сж внесени въ нея значителни измѣненія и улучшения. Третето издание особено е улучшено твърдѣ много по указаніята на «Періодическото Списание на книжовното Българско Дружество.» Като направи едно подробно разглеждане на това ръководство и като покаже достоинства и недостатъците му, *Періодическото Списание* помогна на Г. Манчева да измѣни значително третето издание и да поправи много отъ недостатъците на първитъ двѣ издания. Ето ползата отъ вѣщата критика. Нѣма съмнѣніе, че тая критика ще помогне Г. Манчеву да усъвършенствува еще повече книгата си въ слѣдующитъ издания.

За да покажемъ достоинства на тая книжка, въобщее, ний ще заемемъ думитъ на «Періодическото Списание» за второто издание на *Бащинъ Языкъ*. Г. Манчевъ са е старалъ матеріалътъ да бѣде такъвъ, щото отъ него не само да са заинтересува дѣтето, ами еще и безъ сѣко усилие да исказва своята умствена дѣятелность, — двѣ условія твърдѣ важни въ Педагогіята. Единъ Педагогъ или една книжка, ако успѣятъ да заинтересуватъ дѣтето съ това, на което искатъ да го научатъ, и ако при това възбудятъ въ него самостоятелността му — и

Педагогътъ и книжката сж едни отъ добрытъ. Тръба да отдадемъ справедливостъ на Г. Манчева, че неговытъ *Бащинъ Языкъ* е доста сполученъ въ това отношеніе. Отдѣлътъ на книжката: *първа книга за учение слѣдъ азбукы* се състои изобщо отъ кратички приказчицы, пѣснички, притчи и гатанки. Сичкыйтъ този матеріалъ е почти такъвъ, какъвто е потребенъ за дѣца: нѣма особны нѣкои мѣдрованія, които дѣтскыйтъ умъ не може да разбира, ами сичко простичко, лекичко, близо до дѣтскыйтъ умъ. Г. Манчевъ доста сполучилъ и въ языкътъ: языкътъ е ясенъ, простъ, дѣтскы. При тѣзи условія нѣма съмнѣніе, че *Бащинъ языкъ* на Г. Манчева не може да не бѣди полезенъ за нашитъ дѣца. Даже и въ такъвъ случай, когато учительтъ не разбира званіето си и не е майсторъ на дѣлото си, а по-старото обикновеніе принуждава дѣцата да каратъ на редъ четеньето по «Бащинъ языкъ», безъ да са старае да даде на занатіето нѣкакво си разнообразіе и нѣкакъвъ си интересъ, — даже и въ такъвъ случай, казваме, дѣцата не ще имъ толкова домашява и не ще имъ опротивява ученіето, защото приказчицытъ, пѣсничкытъ, притчитъ и гатанкытъ, мыслимъ, се ще ги интересуватъ и ще имъ доставляватъ развлеченіе, удоволствіе. Толкозь повече «Бащинъ языкъ» ще бѣде полезенъ за дѣцата, ако учительтъ е добъръ, вѣщъ въ работата си и, колкото четмото по «Бащинъ языкъ» е лѣпо, интересно, той съ своето си умѣніе го прави още по лесно, по-интересно.

Слѣдъ това критика пристѣпна къмъ подробно разглеждане на «Бащинъ языкъ» и показва както неговытъ достоинства, тъй и неговытъ недостатѣцы.

Едно отъ тѣзи достоинства были гатанкытъ, защото възбуждатъ дѣтскый умъ къмъ самодѣятелность. Ный сме съгласны съ това, нъ не напълно. Гатанкытъ наистина сж обичивото четмо на дѣцата и наистина възбуждатъ ума на дѣцата, като каратъ послѣднитъ да ги получаватъ. Нъ за да иматъ тая заслуга, гатанкытъ трѣба да бѣждатъ достѣпны и по языка си и по значеніето си на дѣтскый умъ. Онтѣзи гатанки, които дѣтскый умъ не може да разгадай, обременяватъ дѣтскый умъ и какъвто сѣка несвойственна храна докарватъ му отвращеніе. Г. Манчевъ въ повечето случаи е избиралъ гатанкытъ си между по-простытъ и по-понятнытъ за дѣцата; нъ на много мѣста са срѣщатъ и таквызи, които не само ученика, нъ и учителя ще затруднятъ. Какво ще излѣзе тогава, ако нѣколко гатанки, останѣтъ

не разгаданы? Охота ли ще докарать на ученика, или отвращение? За дѣтето ли сѣм такъизи гатанкы, като оубѣи на 12 и 18 стр., III книжка, трете издание? Намъ са струва, че много добръ щѣше да стори Г. Манчевъ, ако приложеше въ ръководството си за прѣподаване по Башинъ языкъ и разгадкитъ на гатанкитъ, за да ги намиратъ учителитъ, въ случай на недоумѣние, и да не сѣм принудены да оставятъ нѣщо неразбрано и неразгадано, което твърдѣ не е способно да отстрани машиналото учение.

Второ достоинство на «Башинъ языкъ» было отсъствие на нравственны наставленія за дѣцата. Тука нѣй сме напълно съгласны и съ Г. Манчева и съ Критика, защото сме познали на опытъ, че дѣтската простота и невинность не разбирають други правоученія, освѣн живыя примѣръ.

Между недостатъцитъ на «Башинъ языкъ» «Періодическото Списание» постави сухотата на азбукито. И наистина, въ първото и второто издание на «Башинъ языкъ», тая книжка състои само отъ голы думы, безъ връзка, безъ мыслѣ, — нѣщо твърдѣ утомително за дѣцата. Г. Манчевъ са воспользовалъ отъ бѣлѣжкитъ на «Списание» и въ третето издание не само скратилъ азбукито, нѣ еще го измѣнилъ съвѣтъ, като поставилъ между упражненіята зачетеніе и за цѣлы изрѣченія и като поставилъ въ началото на книжката образы за писменны упражненія, които толкози обычатъ дѣцата и да гледать и да подражавать.

Періодическото Списание указа Г. Манчеву на сѣщата сухость и въ втората книжка и каза, че голытѣ думы на сѣка страница сѣм непотрѣбны въ тая книжка еще повече, отъ колкото въ първата; нѣ Г. Манчевъ необрѣналъ вниманіе на тая бѣлѣжка и голытѣ думы украшавать страницитъ и на третето издание не по малко отъ колкото и на първитѣ дѣѣ. Защо тоя? Когато Г. Манчевъ намѣрилъ за нужно да измѣни въ тая книжка толкози другы нѣща и да поправи много другы, защо не поправи и този недостатѣкъ, когато му го показахъ, тѣй очевидно? Какео ще научи дѣтето въ втората книжка отъ голытѣ думы, на които му е омръзнало еще отъ азбукито? Ако Г. Манчевъ исхвърли дългытѣ молитвы отъ II книжка, защото ги намѣрихъ неумѣсны и безполезны за тоя възраст, за който са назначава «Башинъ языкъ» защо не исхвърли и голытѣ думы?

Съгласны сме съ «Періодическото Списание», че приказкитъ сѣм любовного чтеніе на дѣцата и че Г. Манчевъ бы сторилъ добръ да исхвърли отъ книжката си много сухи и безинтересны за дѣцата нѣща, за да ги замѣни съ приказкы за полезны нѣща, каквото правять добрытѣ и умнытѣ педагоги. Вѣроятно повѣденъ отъ този съвѣтъ, Г. Манчевъ помѣстилъ въ III книжка на третето издание много новы приказкы, които не са намиратъ въ първото издание. Тазвызи сѣм: Благатко дѣте (стр. 13), какъвто повикалъ, и такъвъ са и отзовалъ (стр. 23); Лисица и вълка (стр. 23), корокожеръ (стр. 29), траица братія и ламя (стр. 50) и други нѣкои. Само това ще забѣлѣжимъ Г. Манчеву, че избора на приказкытъ му сѣкога не е сполученъ. Да оставимъ сухотата на нѣкои отъ тѣхъ, за които

справедливо му забѣлѣва «Періодическото Списание»; въ новото издание на «Бащинъ языкъ» влезли и такъви приказъи, които негрѣбаше да знае дѣтето, защото сѣмъ отъ качество да раздражнятъ и тъй разбудената му фантазія и да го каратъ да гледа на свѣта, като на мѣръ напълненъ съ призраци, съ чудовища, съ страшилища и съ съвсѣмъ фантастически хора и животны. Дѣцата и тъй сѣмъ уплашени въ разказитѣ на бабячкитѣ и на майкитѣ си за различни караконжоли, ламіи и други страшилища; това ли да четатъ и въ книгата? «За дѣтето приказката не е приказка, а дѣйствителностъ.» Като е тъй, защо да ги караме да мислятъ за свѣта криво, като имъ даваме да четатъ глупавы приказъи за караконжоли и други подобны? Народнитѣ приказъи, отъ каквото свойство и да сѣмъ, иматъ голѣмъ интересъ за изученіето на народнитѣ въззрѣнія върхъ живота и міра; нѣ онова което е интересно за възрастныя и ученыя, то се може да бѣде полезно за дѣцата. За послѣднитѣ сѣмъ полезны оѣзи приказъи, които неувеличаватъ заблужденіята и прѣдразсѣдцигѣ имъ, а изчистватъ и онова, което домашний животъ внася нечисто и криво въ дѣтскый умъ. За това по Европа сѣмъ са заловили учены хора да съчиняватъ приказъи за дѣцата; за това сѣмъ прѣстанао тамъ да имъ даватъ отъ готовитѣ народны приказъи оѣзи, които при спичката си увлекателностъ, заключаватъ много фантастично, лъжливо и суевѣрно. Ума на дѣцата иска здрава храна, а не такъви които повече разваля толъ умъ и го накарва да мисли за много вѣща не тъй, както трѣба. Нѣ заблужденіе и укорененіе на тѣза заблужденія ли трѣба да имъ даватъ книгитѣ, които даваме въ рѣцѣитѣ на дѣцата?— Съ новитѣ народны пѣсни Г. Манчевъ повече е сполучилъ.

По този начинъ, «Бащинъ языкъ» на Г. Манчева като е най добрата книжка за първоначалното обучение на нашій языкъ, той е да лещъ еще отъ онова съвършенство, което трѣба да му са приладе, за да отговори напълно на н.значеніето си. Ний вѣрваме, че Г. Манчевъ не ще са запре на направеното, нѣ ще иде по пататѣкъ и ще направя сичко възможно за уствършеніето на книгата си въ бѣдѣщитѣ ѣ издания. Направеното въ това третето издание ны кара да мислимъ така и да чакаме потребнитѣ улучшения. И тритѣ книжки отъ третето издание са прѣдставляватъ допълнены и измѣненны; защо да не бѣде същото и за напѣдѣ? Отъ 30 страници първата книжка е съкратена и помѣстена сега въ 24 страници; втората е допълнена, измѣнена и помѣстена на 63 страници, на мѣсто 56; нѣ най много е измѣнена и допълнена третата книжка; тя съдържа сега 122 страници, намѣсто 80.

Като прѣпорѣчваме Г. Манчеву поправленіето на малкитѣ недостатѣци на книжката, отъ друга страна ний прѣпорѣчваме и самата книжка на учители и ученицы. Не е работа само да искаме добры книжки; трѣба да знаеме и да ги цѣнимъ. Отъ пріема на книгата и отъ нейный успѣхъ зависать и нейный улучшения. Не може съчинителя да са трудя тамъ, дѣто не вижда полза ни за себе си, ни за другитѣ.